

इतिहास पदव्युत्तर विभाग

एम. ए. भाग १ सेम.।

प्रा. विलास गायधने

(स.प्राध्यापक)

शिवाजी महाविद्यालय गडचिरोली

Welcome

अरब इतिहास लेखन परंपरा

इ.सन ७ वे शतक ते १४ वे शतक

अल बिरुनी

अल मसूदी

इब्न खल्दून

इब्न बतूता

प्रास्ताविक

मध्ययुगीन इतिहास लेखनाचा वाटचालीचा आढावा घेतल्यास पौरात्य जगातील अरब लेखकांनी या क्षेत्राला मौलिक योगदान केल्याचे निदर्शनास येते. इतिहासाचे विषय, ऐतिहासिक दृष्टिकोन, लेखन पद्धती व लेखनाचे तंत्र या सर्व दृष्टिंनी अरबांचे इतिहास लेखन हा जगातिल जागतिक इतिहास लेखनाच्या प्रवाहातील महत्त्वाचा टप्पा ठरतो. येवढेच नव्हे तर अरबांच्या वैशिष्ट पुर्ण लिखानामुळे प्राचिन व आधुनिक इतिहास लेखनाला जोडणारा तो एक भक्कम दुवा आहे. ख्रिश्चन इतिहास लेखनाप्रमाणे अरब इतिहास लेखनही परमेश्वरी ईच्छा मानणारे आहेत.

अरब इतिहास लेखनाची वैशिष्टे

- १) पहीले महत्त्वाचे वैशिष्ट म्हणजे इतिहास लेखनात प्रतिबिंबित झालेली लौकिक जिवनाविषयीची सकारात्मक दृष्टि हे होय.
- २) दुसरे महत्त्वाचे वैशिष्ट म्हणजे अरबांच्या इतिहास लेखनात ऐतिहासिक दृष्टिची प्रचिती येते. इरानी संस्कृतीचा व इतिहास लेखनाच्या प्रभावाचा हा परीणाम होता.
- ३) अरब इतिहास लेखनाचे विषय धार्मिक व राजकिय आहेत. इस्लाम धर्माच्या प्रचारासाठी केलेल्या लष्करी मोहिमांचे तपशिलात वर्णन त्यातून सापडते.
- ४) अरब इतिहास लेखनाचे विशेष वैशिष्ट म्हणजे त्यांनी अवलंबिलेली एकसुत्री कालगणना पद्धती हे होय. सातव्या शतकाच्या मध्यांत अरबांनी महम्मद पैगंबराचे मक्केहून मदिनेला केलेल्या प्रयाणाचे वर्षे इ.स. ६२२ हे आधारभुत मानुन हिजरी सन प्रचलित केला व सर्व ऐतिहासिक घटनांच्या नोंदी त्यानुसार केल्या.
- ५) अरबांचे आणखी एक महत्त्वाचे योगदान म्हणजे ऐतिहासिक स्रोतांच्या विश्वसनियतेला त्यांनी दिलेले महत्व व त्यासाठी वापरलेली शास्त्रीय पद्धती हे होय.

अरब इतिहास लेखक

- १) **महम्मद इशाक :-** हा पहिला अरब इतिहासकार. उमाद घराण्याचा त्याने इतिहास लिहला.
- २) **इब्न हिशाम :-** याने इ.सन ८२८ मध्ये प्रथम प्रेषित महम्मदाचे चरित्र लिहले.
- ३) **वाकिदी :** याने किताब — वुल — माघझी नावाचा ग्रंथ लिहला. हा ग्रंथ म्हणजे इस्लामच्या व लष्करी कार्याचा वृत्तांत होय.
- ४) **अल मसुदि :** हा दहाव्या शतकातील बगदाद शहराचा रहिवासी होता. त्याने ३६ पुस्तके लिहली. त्याचा महत्त्वाचा ग्रंथ म्हणजे मरुदी हा होय. इराणी ग्रंथासह १६५ स्रोतांचा अभ्यास करून त्याने हा ग्रंथ लिहला अनेक देशांच्या व समाजाच्या जिवन पध्दतीचा तपशिल या ग्रंथात दिलेला आहे. नंतरच्या इतिहास लेखकांना हा ग्रंथ संदर्भ ग्रंथ म्हणून उपयुक्त ठरला.
- ५) **अल ताहारी :** हा नवव्या शतकातील इतिहासकार मानला जातो. त्याने अथक प्रवास करून भिन्न प्रदेशांचे निरीक्षण करून माहिती गोळा केली. व त्या आधारे **History of the Apostles and Kings** हा ग्रंथ लिहला. प्रत्यक्ष पाहून माहिती दिलेली असल्यामुळे विश्वसनीय आहे.
- ६) **अल बिरुनी :** हा अकराव्या शतकातील महत्त्वपूर्ण इतिहास लेखक होय. महम्मद गजणिच्या भारतावार केलेल्या स्वारीच्या वेळी भारतात आला. येथिल १३ वर्षांच्या वास्तव्यात त्याने संस्कृत भाषा अवगत केली तसेच संस्कृत ग्रंथांचा अरेबिक भाषेत अनुवाद केला. त्याचा **Kitab-Ul-Hind** हा ग्रंथ अरेबिक इतिहास लेखनातील महत्त्वाचा ग्रंथ मानला जातो. त्यातून त्याने भारतीय तत्वज्ञान गणित खगोलशास्त्र समाजपध्दती या बाबतची माहिती व स्वताची त्याविषयक ची मते व्यक्त केली आहे.
- ७) **इब्न बतुता :** हा उत्तर आफ्रिकेतील १४ व्या शतकातील अरब विद्वान होय. इजिप्त सिरायापासून भारत श्रीलंका व चिन चा त्याने दौरा केला प्रवासाच्या दरम्यान १३३४ साली तो भारतात आला. महम्मद तुघलकाने त्याच्या विद्वत्तेने प्रभावित होऊन काजी पदावर त्याला नियुक्त केले. तसेच महम्मद तुघलकान आपला दुत म्हणून चिनला पाठविले. १३४९ साली तो मोरक्कोला गेला. त्याच्या भारताच्या प्रवासवर्णनात कुतुबुद्दिन ऐबक पासून ते घिया सुद्दिन तुघलकाची माहिती मिळते. **Rihla** हा त्याचा ग्रंथ म्हणजे विश्वसनीय माहितीचे भंडार आहे.
- ८) **इब्न खल्दुन (१३३२ ते १४०६) :** अरब इतिहास लेखनाच्या क्षेत्रातील अग्रगण्य नांव म्हणजेच इब्न खल्दुन आफ्रिकेतील ट्युनिस याहरी आणि कौरो शहरात निधन झाले त्याचे मौलिक कार्य म्हणजे इतिहासाच्या अध्ययनासंबंधी त्याने प्रतिपादित केलेला नवा शास्त्रीय दृष्टिकोन तसेच उत्तम इतिहास लेखनाबाबत त्याने मांडलेले नवे विचार हे होय. अर्नाल्ड टायंबी या आधुनिक इतिहास काराने देखिल इब्न खल्दुन ची प्रशंसा केलेली आहे. इब्न खल्दुन ने **Kitab – Al-Ibar** हा जग प्रसिध्द ग्रंथ लिहला.

मुल्यमापन

ऐतिहासिक स्रोतांची विश्वसनिसता चिकित्सकपणे तपासुन पाहणा—या अरबांच्या लिखनात मात्र इब्न खल्दुन वगळता विषयाची मांडणी वर्णनात्मक, निवेदनात्क आहे. घटनांची चिकित्सकरीत्या कार्यकारणसंबंध लावण्याचा व त्यांची तर्कसंगत मांडणी करण्याचा प्रयत्न अरब लेखनात स्थुल मानाने आढळत नाही. तरीही एकसुत्री कालगणना ऐतिहासिक स्रोतांची विश्वसनिसता पारखण्याचा कशोशिचा प्रयत्न, लेखन विषयाची विविधता व त्या काळात धर्माचा समाज मनावर जबरदस्त पगडा असुनही अरबांनी लौकिक मानवी जिवनावर दिलेला भर, या मुळे त्यांचे लेखन लक्षणीय ठरते.

धन्यवाद !

**Speech: “Friends, Romans, countrymen, lend me
your ears”**

By Mark Antony

WILLIAM SHAKESPEARE

- Friends, Romans, countrymen, lend me your ears;
- I come to bury Caesar, not to praise him.
- The evil that men do lives after them;
- The good is oft interred with their bones;

Mark Antony's speech at Caesar's funeral is a perfect masterpiece of public oratory. He is pained to see the greatest conquerors of his time reduced to that "bleeding piece of earth" because he configured conspirators as "butchers". He forecasts death and destruction in Rome. There will be riots and civil war in Italy. Caesar's spirit will wander for revenge. Antony asks the people to make a ring around Caesar's dead body. He shows them the holes in Caesar's cloak and wounds on his dead body.

- So let it be with Caesar. The noble Brutus
- Hath told you Caesar was ambitious:
- If it were so, it was a grievous fault,
- And grievously hath Caesar answer'd it.

the most unkindest cut was made by the dagger of Caesar's angel, Brutus. step by step, Antony tries to prove that Caesar was not at all ambitious. he tells them how Caesar refuse the Crown every time when it was offered to him thrice. you could convince them that honorable Brutus was actually a liar and a murderer. the master orator, Mark Anthony, keep thé mob spell bound with his éloquence and dramaties.

- Here, under leave of Brutus and the rest–
- For Brutus is an honourable man;
- So are they all, all honourable men–
- Come I to speak in Caesar's funeral.

he is very cleverly mentions that he has Caesar's will with him but will not read it. if he reads it ,the people will be incited. and he will his under an oth not know to speak against the conspirators. the mob is agitated. they shout that Antony should read the will. this is exactly what he wants. Hé tells that Caesar has left all is walks, private parks and orchards for the common pleasures. he has made made Romans as his 'heirs'. he has left 75 drachmas for every roman.

- He was my friend, faithful and just to me:
- But Brutus says he was ambitious;
- And Brutus is an honourable man.
- He hath brought many captives home to Rome
- Whose ransoms did the general coffers fill:

Antony's speech achieves with its aim. He has been able to create sympathy for Caesar. The mob is convinced that Caesar was not ambitious.

- Did this in Caesar seem ambitious?
- When that the poor have cried, Caesar hath wept:
- Ambition should be made of sterner stuff:
- Yet Brutus says he was ambitious;
- And Brutus is an honourable man.

- You all did see that on the Lupercal
- I thrice presented him a kingly crown,
- Which he did thrice refuse: was this ambition?
- Yet Brutus says he was ambitious;
- And, sure, he is an honourable man.

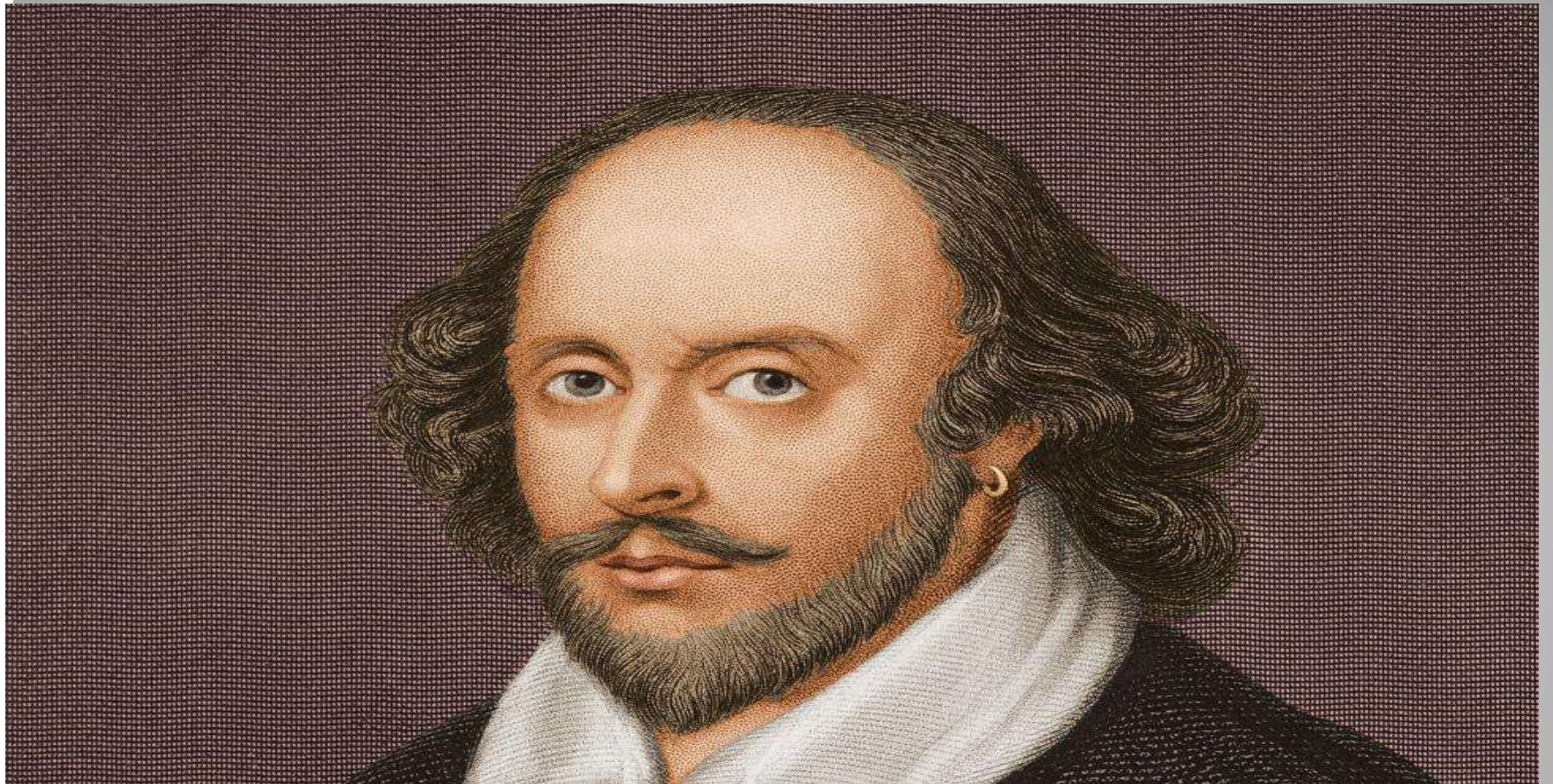
- I speak not to disprove what Brutus spoke,
- But here I am to speak what I do know.
- You all did love him once, not without cause:
- What cause withholds you then, to mourn for him?

- O judgment! thou art fled to brutish beasts,
- And men have lost their reason. Bear with me;
- My heart is in the coffin there with Caesar,
- And I must pause till it come back to me.

- Thanks
- Welcome your suggestion

9423646626

R. K. Nandagwali

1564 - 1616

इतिहास पदव्युत्तर विभाग

एम.ए. सेमिस्टर- I

पेपर- III (मुघल कालीन भारत का इतिहास)

*** मुहिउद्दीन मुहम्मद औरंगजेब ***

(इ.स. १६५८ - इ.स. १७०७)

जीवन वृत्तांत

- पूर्ण नाव - अबुल मुजप्फर मुहीउद्दीन औरंगजेब आलमगीर
- जन्म - ३ नोव्हेंबर १६२८ दोहद
- वडील - शहाजहान
- आई - मूमताज महल
- पत्नी- बेगम नवाब बाई, औरंगाबादी महल, उदयपुरी महल, झैनाबदी महल
- भाऊ - दारा,शुजा आणि मुराद
- भाषा - फारसी,अरबी,तुर्की आणि उर्दू
- दक्षिणेची सुभेदारी - १६३६-१६४४, १६४५-१६४७,१६५२-१६५७,
- गुण – शूर योद्धा,कुशल सेनापती,उत्तम प्रशासक,कुटनीतीज्ञ
- दुर्गुण –धार्मिक कट्टरता, धूर्त,कपटी,कारस्थानी,

वारसा युद्ध:- (तख्त किंवा तख्ता)

बादशाहा शहाजहानची मुले- प्रांत

१. दारा शुकोह – पंजाब
२. सुजा- बंगाल व ओरिसा
३. औरंगजेब – दक्षिण
४. मुराद-गुजरात

औरंगजेब दिल्लीचा बादशाहा :- ३१ जुलै १६५८

प्रारंभिक विजय व मोहिमा :-

१. वायव्य सरहद धोरण
२. आसाम विजय
३. जाटांचा विद्रोह
४. सतनामांचे बंड
५. शिखांचा प्रतिकार
६. राजपुतांशी संघर्ष

दक्षिण धोरण (१६८१ – १७०७)

१. विजापूर – अली आदिलशहादुसरा चा मृत्यू, चार
वर्षांचा सिकंदर आदिलशहा गादीवर,
शियापंथीय राज्य,
शहजादा आजम-१६८५, २२ सप्टेंबर
१६८६ विजापूरची शरणागती,

२२ सप्टेंबर १६८६ विजापूर
मुघल साम्राज्यात विलीन

२.गोवलकोंडा – कुतुबशहा (अबुल हसन), मदन्ना व
अदन्ना चे दरबारात वर्चस्व
मुअज्जम -१६८५ चे आक्रमण ,
औरंगजेब मोहिमेवर आला.ऑक्टोंबर
१६८७ गोवळकोंडा ने शरणागती
स्वीकारली.

ऑक्टोंबर १६८७ गोवळकोंडा
मुघल साम्राज्यात विलीन

३. मराठे – शिवाजीच्या नेतृत्वात सत्ता स्थापन

- अ. शाहिस्तेखान ची स्वारी (१६६३),
- ब. सुरत ची लुट (१६६४)
- क. जयसिंगाची स्वारी व पुरंदर चा तह (१६६५)
- ड. आग्रा भेट व सुटका
- इ. सुरत ची दुसऱ्यांदा लुट (१६७०)
- फ. शिवाजी चा राज्यभिषेक (१६७४)
- ज. शिवाजीचा मृत्यु (१६८०)
- च. संभाजीचा लढा व खून (१६८०)
- ज. राजाराम व मराठ्यांचे स्वातंत्र्ययुद्ध

मृत्यू :- ३ मार्च १७०७ मध्ये महाराष्ट्रातील
औरंगाबाद येथे .

धन्यवाद !

इतिहास पदव्युत्तर विभाग

एम.ए. सेमिस्टर- ।

पेपर- ॥ (सल्तनतकालीन भारत का इतिहास)

*** महंमद बिन तुघलक ***

(इ.स.१३२५- इ.स.१३५१)

Muhammad bin Tughluq

Born: 1300 - Died: 1351

मुहम्मद बिन तुग़लक़ दिल्ली सल्तनत में तुग़लक़ वंश का शासक था। ग़यासुद्दीन तुग़लक़ की मृत्यु के बाद उसका पुत्र 'जूना ख़ाँ', मुहम्मद बिन तुग़लक़ (1325-1351 ई.) के नाम से दिल्ली की गद्दी पर बैठा। इसका मूल नाम 'उलूग़ ख़ाँ' था। राजामुंदरी के एक अभिलेख में मुहम्मद तुग़लक़ (जौना या जूना ख़ाँ) को दुनिया का ख़ान कहा गया है। सम्भवतः मध्यकालीन सभी सुल्तानों में मुहम्मद तुग़लक़ सर्वाधिक शिक्षित, विद्वान एवं योग्य व्यक्ति था। अपनी सनक भरी योजनाओं, क्रूर-कृत्यों एवं दूसरे के सुख-दुख के प्रति उपेक्षा का भाव रखने के कारण इसे 'स्वप्नशील', 'पागल' एवं 'रक्त-पिपासु' कहा गया है। बरनी, सरहिन्दी, निज़ामुद्दीन, बदायूनी एवं फ़रिश्ता जैसे इतिहासकारों ने सुल्तान को अधर्मी घोषित किया गया है।

- मुहम्मद तुग़लक़ के सिंहासन पर बैठते समय दिल्ली सल्तनत कुल 23 प्रांतों में बँटा थी, जिनमें मुख्य थे - दिल्ली, देवगिरि, लाहौर, मुल्तान, सरमुती, गुजरात, अवध, कन्नौज, लखनौती, बिहार, मालवा, जाजनगर (उड़ीसा), द्वारसमुद्र आदि। कश्मीर एवं बलूचिस्तान भी दिल्ली सल्तनत में शामिल थे। दिल्ली सल्तनत की सीमा का सर्वाधिक विस्तार इसी के शासनकाल में हुआ था। परन्तु इसकी क्रूर नीति के कारण राज्य में विद्रोह आरम्भ हो गया। जिसके फलस्वरूप दक्षिण में नए स्वतंत्र राज्य की स्थापना हुई और ये क्षेत्र दिल्ली सल्तनत से अलग हो गए। बंगाल भी स्वतंत्र हो गया। राज्यारोहण के बाद मुहम्मद तुग़लक़ ने कुछ नवीन योजनाओं का निर्माण कर उन्हें क्रियान्वित करने का प्रयत्न किया। जैसे –

- दोआब क्षेत्र में कर वृद्धि (१३२६-२७ ई०)
- राजधानी परिवर्तन (१३२६-२७ ई०)
- सांकेतिक मुद्रा का प्रचलन (१३२९-३० ई०)
- खुरासन एवं काराचिल का अभियान ।

१. दोआब क्षेत्र में कर वृद्धि:-

- > अपनी प्रथम योजना के द्वारा मुहम्मद तुग़लक़ ने दोआब के ऊपजाऊ प्रदेश में कर की वृद्धि कर दी (संभवतः 50 प्रतिशत), परन्तु उसी वर्ष दोआब में भयंकर अकाल पड़ गया, जिससे पैदावार प्रभावित हुई। तुग़लक़ के अधिकारियों द्वारा ज़बरन कर वसूलने से उस क्षेत्र में विद्रोह हो गया, जिससे तुग़लक़ की यह योजना असफल रही।
- > मुहम्मद तुग़लक़ ने कृषि के विकास के लिए 'दिवाण-ए- अमीर कोही' नामक एक नवीन विभाग की स्थापना की। सरकारी कर्मचारियों के भ्रष्टाचार, किसानों की उदासीनता, भूमि का अच्छा न होना इत्यादि कारणों से कृषि उन्नति सम्बन्धी अपनी योजना को तीन वर्ष पश्चात् समाप्त कर दिया। मुहम्मद बिन तुग़लक़ ने किसानों को बहुत कम ब्याज पर ऋण (सोनथर) उपलब्ध कराया।

२. राजधानी परिवर्तन :-

तुग़लक़ ने अपनी दूसरी योजना के अन्तर्गत राजधानी को दिल्ली से देवगिरि स्थानान्तरित किया। देवगिरि को “कुव्वतुल इस्लाम” भी कहा गया। सुल्तान कुतुबुद्दीन मुबारक खिलजी ने देवगिरि का नाम 'कुतुबाबाद' रखा था और मुहम्मद बिन तुग़लक़ ने इसका नाम बदलकर दौलताबाद कर दिया।

सुल्तान की इस योजना के लिए सर्वाधिक आलोचना की गई। मुहम्मद तुग़लक़ द्वारा राजधानी परिवर्तन के कारणों पर इतिहासकारों में बड़ा विवाद है, फिर भी निष्कर्षतः कहा जा सकता है कि,

- देवगिरि का दिल्ली सल्तनत के मध्य स्थित होना,
- मंगोल आक्रमणकारियों के भय से सुरक्षित रहना,
- दक्षिण-भारत की सम्पन्नता की ओर खिंचाव आदि ऐसे कारण थे,

जिनके कारण सुल्तान ने राजधानी परिवर्तित करने की बात सोची। मुहम्मद तुग़लक़ की यह योजना भी पूर्णतः असफल रही और उसने 1335 ई. में दौलताबाद से लोगों को दिल्ली वापस आने की अनुमति दे दी। राजधानी परिवर्तन के परिणामस्वरूप दक्षिण में मुस्लिम संस्कृति का विकास हुआ, जिसने अंततः बहमनी साम्राज्य के उदय का मार्ग खोला।

३. सांकेतिक मुद्रा का प्रचलन :-

तीसरी योजना के अन्तर्गत मुहम्मद तुग़लक़ ने सांकेतिक व प्रतीकात्मक सिक्कों का प्रचलन करवाया। सिक्के संबंधी विविध प्रयोगों के कारण ही एडवर्ड टामस ने उसे 'धनवानों का राजकुमार' कहा है। मुहम्मद तुग़लक़ ने 'दोकानी' नामक सिक्के का प्रचलन करवाया। अदली नाम का चांदी और दिनार नाम का सोने सिक्का चलन में लाया। बरनी के अनुसार सम्भवतः सुल्तान ने राजकोष की रिक्तता के कारण एवं अपनी साम्राज्य विस्तार की नीति को सफल बनाने हेतु सांकेतिक मुद्रा का प्रचलन करवाया। सांकेतिक मुद्रा के अन्तर्गत सुल्तान ने संभवतः पीतल (फ़रिश्ता के अनुसार) और तांबा (बरनी के अनुसार) धातुओं के सिक्के चलाये, जिसका मूल्य चांदी के रुपये टका के बराबर होता था।

सिक्का ढालने पर राज्य का नियंत्रण नहीं रहने से अनेक जाली टकसाल बन गये। लगान जाली सिक्के से दिया जाने लगा, जिससे अर्थव्यवस्था ठप्प हो गई। सांकेतिक मुद्रा चलाने की प्रेरणा चीन तथा ईरान से मिली। वहाँ के शासकों ने इन योजनाओं को सफलतापूर्वक चलाया, जबकि मुहम्मद तुग़लक़ का प्रयोग विफल रहा। सुल्तान को अपनी इस योजना की असफलता पर भयानक आर्थिक क्षति का सामना करना पड़ा।

४. खुरासान एवं कराचिल अभियान :-

चौथी योजना के अन्तर्गत मुहम्मद तुग़लक़ के खुरासान एवं कराचिल विजय अभियान का उल्लेख किया जाता है। खुरासान को जीतने के लिए मुहम्मद तुग़लक़ ने ३,७०,००० सैनिकों की विशाल सेना को एक वर्ष का अग्रिम वेतन दे दिया, परन्तु राजनीतिक परिवर्तन के कारण दोनों देशों के मध्य समझौता हो गया, जिससे सुल्तान की यह योजना असफल रही और उसे आर्थिक रूप से हानि उठानी पड़ी।

कराचिल अभियान के अन्तर्गत सुल्तान ने ख़ुसरो मलिक के नेतृत्व में एक विशाल सेना को पहाड़ी राज्यों को जीतने के लिए भेजा। उसकी पूरी सेना जंगली रास्तों में भटक गई, इब्र बतूता के अनुसार अन्ततः केवल दस अधिकारी ही बचकर वापस आ सके। इस प्रकार मुहम्मद तुग़लक़ की यह योजना भी असफल रही।

सम्भवतः १३२८-२९ ई. के मध्य मंगोल आक्रमणकारी तरमाशरीन चग़ताई ने एक विशाल सेना के साथ भारत पर आक्रमण कर मुल्तान, लाहौर से लेकर दिल्ली तक के प्रदेशों को रौंद डाला। ऐसा माना जाता है कि, सुल्तान मुहम्मद तुग़लक़ ने मंगोल नेता को घूस देकर वापस कर दिया था ये भी संभव है कि मंगोल नेता ने सुल्तान को दिल्ली सुल्तान को खुद ही यथास्थिति कमज़ोर करने व इसी तरह मंगोल शास्त्र के लिए ज़मीन तयार करने के ज़रिए घूस दी। उनके बीच जो भी हुआ, मंगोल नेता के प्रति इस समझौते की नीति के कारण ज़ सुल्तान को आलोचना का शिकार बनना पड़ा। ये सही है कि इसके बाद फिर कभी मुहम्मद तुग़लक़ के समय में भारत पर मंगोल आक्रमण नहीं हुआ और ये भी कि अपनी महत्वाकांक्षी असफल योजनाओं के कारण मुहम्मद तुग़लक़ को 'असफलताओं का बादशाह' कहा जाता है।

मृत्यु:-

अपने शासन काल के अन्तिम समय में जब सुल्तान मुहम्मद तुग़लक़ गुजरात में विद्रोह को कुचल करे तार्गी को समाप्त करने के लिए सिंध की ओर बढ़ा, तो मार्ग में थड़ा के निकट गोंडाल पहुँचकर वह गंभीर रूप से बीमार हो गया। यहाँ पर सुल्तान की २० मार्च १३५१ को मृत्यु हो गई।

उसके मरने के पर इतिहासकार बरनी ने कहा कि, “सुल्तान को उसकी प्रजा से और प्रजा को अपने सुल्तान से मुक्ति मिल गई।” इसामी ने सुल्तान मुहम्मद बिन तुग़लक़ को इस्लाम धर्म का विरोधी बताया है।

डॉ० ईश्वरी प्रसाद ने उसके बारे में कहा है कि, “मध्य युग में राजमुकुट धारण करने वालों में मुहम्मद तुग़लक़, निःसंदेह योग्य व्यक्ति था। मुस्लिम शासन की स्थापना के पश्चात् दिल्ली के सिंहासन को सुशोभित करने वाले शासकों में वह सर्वाधिक विद्वान एवं सुसंस्कृत शासक था।” उसने अपने सिक्कों पर “अल सुल्तान जिल्ली अल्लाह”, “सुल्तान ईश्वर की छाया”, सुल्तान ईश्वर का समर्थक है, आदि वाक्यों को अंकित करवाया। मुहम्मद बिन तुग़लक़ एक अच्छा कवि और संगीत प्रेमी भी था।

गुणवान व्यक्ति:-

मुहम्मद बिन तुग़लक़ दिल्ली के सभी सुल्तानों में सर्वाधिक कुशाग्र, बुद्धि सम्पन्न, धर्म-निरेपक्ष, कला-प्रेमी एवं अनुभवी सेनापति था। वह अरबी भाषा एवं फ़ारसी भाषा का विद्वान तथा खगोलशास्त्र, दर्शन, गणित, चिकित्सा, विज्ञान, तर्कशास्त्र आदि में पारंगत था। अलाउद्दीन खिलजी की भाँति अपने शासन काल के प्रारम्भ में उसने, न तो खलीफ़ा से अपने पद की स्वीकृति ली और न उलेमा वर्ग का सहयोग लिया, यद्यपि बाद में ऐसा करना पड़ा। उसने न्याय विभाग पर उलेमा वर्ग का एकाधिपत्य समाप्त किया। क़ाज़ी के जिस फैसले से वह संतुष्ट नहीं होता था, उसे बदल देता था। सर्वप्रथम मुहम्मद तुग़लक़ ने ही बिना किसी भेदभाव के योग्यता के आधार पर पदों का आवंटन किया। नस्ल और वर्ग-विभेद को समाप्त करके योग्यता के आधार पर अधिकारियों को नियुक्त करने की नीति अपनायी। वस्तुतः यह उस शासक का दुर्भाग्य था कि, उसकी योजनाएं सफलतापूर्वक क्रियान्वित नहीं हुईं। जिसके कारण यह इतिहासकारों की आलोचना का पात्र बना।

धन्यवाद !

इतिहास पदव्युत्तर विभाग

एम.ए. सेमिस्टर- I

पेपर III- B- (मुघलकालीन भारत का इतिहास)

** शेरशाह **

शासन-1540-1545

- जन्म-1472
- जन्म स्थान -बजवाड़ा, होशियारपुर
- राज तिलक-1540
- मृत्यु स्थान-कलिंगर, बुन्देलखण्ड समाधी
- शेरशाह का मक़बरा- सहसाराम
- पूर्वाधिकारी -हुमायूँ
- उत्तराधिकारी-इस्लाम शाह सूरी
- संतान - इस्लाम शाह सूरी
- राज घराना- सूरी वंश
- पिता - हसन खान
- सूरधर्म-इस्लाम

प्रारंभिक जीवन-

शेरशाह का जन्म सासाराम शहर में हुआ था, जो बिहार के रोहतास जिले में है।^[1] उनका असली नाम फ़रीद खाँ था पर वो शेरशाह के रूप में जाने जाते थे क्योंकि उन्होंने कथित तौर पर कम उम्र में अकेले ही एक शेर को मारा था। उनका कुलनाम 'सूरी' उनके गृहनगर "सुर" से लिया गया था। उनके दादा इब्राहिम खान सूरी नारनौल क्षेत्र में एक जागीरदार थे जो उस समय के दिल्ली के शासकों का प्रतिनिधित्व करते थे। उनके पिता पंजाब में एक अफगान रईस ज़माल खान की सेवा में थे। शेरशाह के पिता की दो पत्नियाँ और आठ बच्चे थे।^[2]

शेरशाह को बचपन के दिनों में उसकी सौतेली माँ बहुत सताती थी तो उन्होंने घर छोड़ कर जौनपुर में पढ़ाई की। पढ़ाई पूरी कर शेरशाह 1522 में ज़माल खान की सेवा में चले गए। पर उनकी सौतेली माँ को ये पसंद नहीं आया। इसलिये उन्होंने ज़माल खान की सेवा छोड़ दी और बिहार के स्वघोषित स्वतंत्र शासक बहार खान नुहानी के दरबार में चले गए।^[3] अपने पिता की मृत्यु के बाद फ़रीद ने अपने पैतृक जागीर पर कब्ज़ा कर लिया। कालान्तर में इसी जागीर के लिए शेरखां तथा उसके सौतेले भाई सुलेमान के मध्य विवाद हुआ

बंगाल और बिहार पर अधिकार-

बहार खान के दरबार में वो जल्द ही उनके सहायक नियुक्त हो गए और बहार खान के नाबालिग बेटे का शिक्षक और गुरू बन गए। लेकिन कुछ वर्षों में शेरशाह ने बहार खान का समर्थन खी दिया। इसलिये वो 1527-28 में बाबर के शिविर में शामिल हो गए। बहार खान की मौत पर, शेरशाह नाबालिग राजकुमार के संरक्षक और बिहार के राज्यपाल के रूप में लौट आया। बिहार का राज्यपाल बनने के बाद उन्होंने प्रशासन का पुनर्गठन शुरू किया और बिहार के मान्यता प्राप्त शासक बन गया।

1537 में बंगाल पर एक अचानक हमले में शेरशाह ने उसके बड़े क्षेत्र पर कब्जा कर लिया हालांकि वो हुमायूँ के बलों के साथ सीधे टकराव से बचता रहा।

द्वितीय अफ़ग़ान साम्राज्य-

अभी तक शेरशाह अपने आप को मुगल सम्राटों का प्रतिनिधि ही बताता था पर उनकी चाहत अब अपना साम्राज्य स्थापित करने की थी। शेरशाह की बढ़ती हुई ताकत को देख आखिरकार मुगल और अफ़ग़ान सेनाओं की जून 1539 में बक्सर के मैदानों पर भिड़ंत हुई। मुगल सेनाओं को भारी हार का सामना करना पड़ा। इस जीत ने शेरशाह को साम्राज्य पूर्व में असम की पहाड़ियों से लेकर पश्चिम में कन्नौज तक बढ़ा दिया। अब अपने साम्राज्य को वैध बनाने के लिये उन्होंने अपने नाम के सिक्कों को चलाने का आदेश दिया। यह मुगल सम्राट हुमायूँ को खुली चुनौती थी।

अगले साल हुमायूँ ने खोये हुये क्षेत्रों पर कब्ज़ा वापिस पाने के लिये शेरशाह की सेना पर फिर हमला किया, इस बार कन्नौज पर। हतोत्साहित और बुरी तरह से प्रशिक्षित हुमायूँ की सेना 17 मई 1540 शेरशाह की सेना से हार गयी। इस हार ने बाबर द्वारा बनाये गये मुगल साम्राज्य का अंत कर दिया और उत्तर भारत पर सूरी साम्राज्य की शुरुआत की जो भारत में दूसरा पठान साम्राज्य था।

सरकार और प्रशासन-

शेरशाह सूरी एक कुशल सैन्य नेता के साथ-साथ योग्य प्रशासक भी थे। उनके द्वारा जो नागरिक और प्रशासनिक संरचना बनाई गयी वो आगे जाकर मुगल सम्राट अकबर ने इस्तेमाल और विकसित की। शेरशाह की कुछ मुख्य उपलब्धियाँ अथवा सुधार इस प्रकार हैं: 3

1. तीन धातुओं की सिक्का प्रणाली जो मुगलों की पहचान बनी वो शेरशाह द्वारा शुरू की गई थी।
2. पहला रुपया शेरशाह के शासन में जारी हुआ था जो आज के रुपया का अग्रदूत है। रुपया पाकिस्तान, भारत, नेपाल, श्रीलंका, इंडोनेशिया, मॉरीशस, मालदीव, सेशेल्स में राष्ट्रीय मुद्रा के रूप में प्रयोग किया जाता है।
3. ग्रेंड ट्रंक रोड का निर्माण जो उस समय सड़क-ए-आज़म या सड़क बादशाही के नाम से जानी जाती थी।
4. डाक प्रणाली का विकास जिसका इस्तेमाल व्यापारी भी कर सकते थे। यह व्यापार और व्यवसाय के संचार के लिए यानी गैर राज्य प्रयोजनों के लिए प्रयोग किया जाने वाली डाक व्यवस्था का पहला ज्ञात रिकॉर्ड है।

शेरशाह का चलन -रुपया

DS#
142

Sher Shah

Cu - 9.6 gms

जमीन महसूल में सुधारणा -

➤ उत्कृष्ट, मध्यम, खराब

➤ तीन कर प्रणाली -

१. गल्लाबक्षी अथवा बटाई
२. नशक अथवा कनकुत
३. नगदी अथवा जब्ती

निधन-

22 मई 1545 में चंदेल राजपूतों के खिलाफ लड़ते हुए शेरशाह सूरी की कालिंजर किले की घेराबंदी की, जहां उक्का नामक आग्नेयास्त्र से निकले गोले के फटने से उसकी मौत हो गयी।

समाधि-

शेरशाह ने अपने जीवनकाल में ही अपने मक़बरे का काम शुरू करवा दिया था। उनका गृहनगर ससाराम स्थित उसका मक़बरा एक कृत्रिम झील से घिरा हुआ है। यह मक़बरा हिंदू मुस्लिम स्थापत्य शैली के काम का बेजोड़ नमूना है। इतिहासकार कानूनगो के अनुसार "शेरशाह के मक़बरे को देखकर ऐसा लगता है कि वह अन्दर से हिंदू और बाहर से मुस्लिम था"।

धन्यवाद !

Because I Could not Stop for Death

By Emily Dickinson

– Because I could not stop for death – Summary & Analysis

Emily Dickinson – Because I could not stop for death – Summary & Analysis

Emily Dickinson one of the foremost women poets in American literature, she wrote more than 1800 poems during her lifetime and many are being found increasing the count often. Her poems are honest, penetrative and psychologically precise with a great deal of adventure in every single piece. Unfortunately, only a handful of her poems are published and it is the posthumous anthologies that made her famous as a poet. In the poem – Because I could not stop for death – Dickinson deals with the afterlife and the speaker's travel with the personification of death. The poem is written in six stanzas and in the form of a lyric dealing with the theme of death.

Because I could not stop for Death – Summary of the poem

The speaker in the poem is too busy to approach death; therefore, death comes in the form of a gentleman to pick her up on a chariot. The carriage included no other and the speaker travelled with death alone. The civility of death is praised as he drives the chariot with a relaxed and steady pace which provides ease to the poet.

The chariot crosses a town where children are seen playing and there are fields with full of grain. They witness the serenity of the setting sun. But, as the sun sets the speaker feels the chill of the night and believes that she is not properly dressed for the occasion (date with death).

They halt before a house that appears to be a small mound emerging from the ground (the grave of the speaker). She could not clearly see the roof of the house and the cornice was nothing but the mound of earth. The speaker realizes that it's been centuries since he death and it feels to her like yesterday that she was eternally taken by death.

Analysis of the poem

Stanza-1:

The speaker represents the human race when she declares that she is too busy to think about death. It has become our primordial instinct to survive through all the difficulties posed by the community. But death never forgets and comes after those whose time in this realm is over. To the speaker Death is kind and it offers a chariot to take her away. There is a lot of perplexity about the inclusion of “Immortality” in the last line of the stanza (as the speaker says that the chariot has Death, her and Immortality). The reason for the inclusion of the word can be only understood from the meaning of the last stanza.

Stanza-2:

The speaker considers Death as wooer who shows civility in his manners. She expresses pleasantness about the steady handling of the chariot by Death. In response, she forgets all her labour and leisure to enjoy the ride. This description of the chariot ride can be interpreted as a smooth passing of the soul after death and the person has left the world without having to struggle too much nor with pain.

Stanza-3:

The third stanza in the poem – Because I could not stop for Death – through three various descriptions gives a complete cycle of life. The chariot passes children playing joyfully indicating the innocent childhood, the grazing grain attaining fruitfulness indicating manhood and the setting sun dawning light indicating the old age where one waits for the darkness to take over.

Stanza-4:

The speaker shows uncertainty about the passing of the sun as she feels that they didn't pass over, but it was the Sun who crossed them. This glimpses that the speaker is resting somewhere and it is her soul travelling in the chariot. The realization slowly creeps into the speaker as she feels the chill and understands the way she dresses, which is inappropriate for a pleasant chariot ride and feels as if it is an abrupt gesture (from Death).

Stanza-5:

The chariot pauses at her grave, which she calls as her “house” and it is nothing but a swelling on the ground. It is indeed no house but the speaker’s grave where she rests and watches the world eternally. The journey of the speaker after witnessing different marvels of the world pauses at the grave and goes on, indicating that there is an after-life for her (human race) and she must continue her journey. The grave is only the resting place.

Stanza-6:

The first line of the last stanza in “Because I could not stop for Death” reveals that it has been centuries since the death of the speaker. Although, it was so many years ago she feels the memory as fresh and it feels as if it happened on that very day. She believes that it is the day she died when the horses’ of the chariot were pointing her towards eternity. It is the reason for the inclusion of “Immortality” in the first stanza, as death though appears to be a gentleman apprehends the soul for eternity and one has to journey through without any respite.

The poem – Because I could not stop for Death – deals with heavy subjects such as death, time and eternity. But Emily Dickinson deals with them in a simple manner so that the idea or intention of the poem is clearly visible to the reader. One can comprehend infinite meanings on the poem and this is one of the crowning pieces of Dickinson; because of the way Death is personified as a gentleman and how the true nature of death causes a realization in the speaker about the eternity of being in a grave.

Because I could not stop for Death
(479)

Emily Dickinson, 1830 - 1886

Because I could not stop for Death –
He kindly stopped for me –
The Carriage held but just Ourselves –
And Immortality.

We slowly drove – He knew no haste
And I had put away
My labor and my leisure too,
For His Civility – –

We passed the School, where Children strove
At Recess – in the Ring –
We passed the Fields of Gazing Grain –
We passed the Setting Sun –

Or rather – He passed us –
The Dews drew quivering and chill –
For only Gossamer, my Gown –
My Tippet – only Tulle –

We paused before a House that seemed
A Swelling of the Ground –
The Roof was scarcely visible –
The Cornice – in the Ground –

Since then – ‘tis Centuries – and yet
Feels shorter than the Day
I first surmised the Horses’ Heads
Were toward Eternity –

Exercise and Comprehension

- 1. What are the sights that they witness on the way to the ground ?**
- 02. What is their final destination ? When did this ride (the occurrence of death) happen ?**

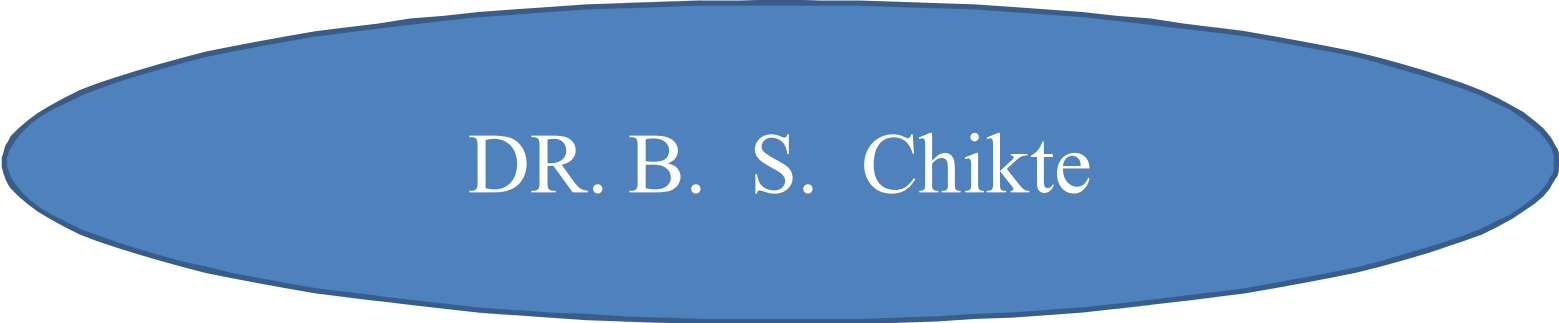
Emily Elizabeth Dickinson (December 10, 1830 – May 15, 1886) was an American poet. **Dickinson** was **born** in Amherst, Massachusetts into a prominent family with strong ties to its community. ... While **Dickinson** was a prolific private poet, fewer than a dozen of her nearly 1,800 poems were published during her lifetime.

DEPARTMENT OF HISTORY

M.A. SEM-I

DR. B. S. Chikte

राष्ट्रसंघ [League Of Nations]

१०जानेवारी १९२०

❖ राष्ट्रसंघाचे घटनात्मक स्वरूप / करारनामा

- राष्ट्रसंघाची घटना एकुण २६ कलमी होती.
- राष्ट्रसंघाचा करारनामा सुमारे ४०००० शब्दांचा होता.

राष्ट्रसंघाची उद्दिष्टे

- आंतरराष्ट्रीय क्षेत्रात शांतता सहकार्य व सुरक्षितता यांची वद्धी करणे.
युद्ध टाळून जगात शांतता निर्माण करणे.
- आंतरराष्ट्रीय क्षेत्रात न्याय व सर्व राष्ट्रांना सन्माननीय वागणूक मिळवून देण्यासाठी उपाययोजना करणे.
- आंतरराष्ट्रीय क्षेत्रात शांतता व सहकार्य वाढविण्यासाठी परस्पर राष्ट्रांतील सांमजस्य वाढवणे.
- आंतरराष्ट्रीय कायद्याचे पालन करणे.

राष्ट्रसंघाची मार्गदर्शक तत्वे

- स्त्रिया व लहान मुले यांच्या अनैतिक व्यापारावर बंदी घालावी.
- गुलामगिरी नष्ट करावी.
- मादक पदार्थांच्या सेवनावर व अफूवर बंदी घालावी.
- आरोग्यविषयक सुधारणा करून साथीच्या रोगांना आळा घालावा.
- मजूरांची परिस्थिती सुधारण्यासाठी 'आंतरराष्ट्रीय मजूर संगठना' स्थापन करण्यात आली.

DEPARTMENT OF HISTORY

M.A. SEM-III

Pro. Vilas Gaidhane

भारतातील युरोपियन आर्थिक स्वारस्य(European Economic Interest in India)

- भारताची समृद्धी
- व्यापार

पोर्तुगीज

- इ.स.१४९८ला वास्को डी गामा कालिकत बंदरात आला.
- झामोरिन राजाकडून व्यापारी सवलती मिळविल्या.
- 'अल्मिडा' पहिला पोर्तुगीज गव्हर्नर होता.(१५०५—१५०९)
- 'अल्बूबर्क' दुसरा पोर्तुगीज गव्हर्नर होता.(१५०९—१५१५)

पोर्तुगीज वखारी

- गोवा —इ.स.१५०९
- दमन —इ.स.१५३१
- मुंबई — इ.स.१५३४
- दीव— इ.स.१५३५

व्यापारी हित

- हिंदी महासागरात व्यापारी एकाधिकार निर्माण करणे.
- मसाल्यांचा व्यापार करणे.
- विविध वस्तूंचा व्यापार करणे.

डच व्यापारी कंपनी

- इ. स. १६०२ ला United East India Company of Netherland नावाची कंपनी स्थापन केली.
- डच कंपनीची स्थापना पूर्व आशियाशी व्यापार करण्यासाठी केली.
- डचांची नाविक शक्ती प्रबळ होती.
- भारतात राजकिय वर्चस्वाचा प्रयत्न केला नाही.

डच वखारी

- मछलीपट्टम इ.स.१६०५
- सुरत —इ.स.१६१६
- चिनसुरा —इ.स.१६५६
- कासिम बझार— १६५८
- कोचिन इ.स.१६६३

ON HIS BLINDNESS

John Milton (1608 - 1674)

- ◉ What happens in On His Blindness?
- ◉ In "On His Blindness," Milton writes of his experience of blindness. He asks if God wants him to keep working, in spite of the fact that his job caused him to lose his sight. A personified Patience tells him that God rewards even those who stand and wait to be of service.

- ◉ Milton went blind working for the English Republic. His service to the government often required that he stay up late reading and writing. This caused him to lose his sight.

- ◉ The poem takes the form of a Petrarchan sonnet. Petrarchan sonnets traditionally focus on love and romance, but Milton subverts this in order to explore his relationship with God.

- ◉ Milton fears that his blindness will prevent him from doing God's work. Patience tells him that even his idleness is useful to God if he continues to have faith.

- ◉ When I consider how my light is spent
Ere half my days in this dark world and wide,
And that one talent which is death to hide
Lodg'd with me useless, though my soul more bent
To serve therewith my Maker, and present
My true account, lest he returning chide,

- ◉ "Doth God exact day-labour, light denied?"
I fondly ask. But Patience, to prevent
That murmur, soon replies: "God doth not need
Either man's work or his own gifts: who best
Bear his mild yoke, they serve him best. His state
Is kingly; thousands at his bidding speed
And post o'er land and ocean without rest:
They also serve who only stand and wait."

◉ Summary and Analysis of the Poem

- ◉ John Milton's poem "On His Blindness" is an autobiographical sonnet in which Milton meditates on his own loss of sight. For most of his life, Milton had been able to see perfectly, but his late-night reading and writing on behalf of the government of the short-lived English Republic, in which he held a very prominent position, helped ruin his eyesight. This sonnet—written in the "Petrarchan" rhyme scheme associated with the fourteenth-century Italian poet Francesco Petrarca—is divided into an eight-line "octave" and a six-line "sestet." The octave rhymes a/b/b/a/a/b/b/a. The sestet rhymes c/d/e/c/d/e. The sonnet is therefore a typical Petrarchan sonnet in form, but in subject matter, the poem departs from the topics usually associated with Petrarchan poems. Petrarch (the English version of Petrarca's name) was most famous for writing about love; Milton departs from that conventional topic to deal with a very practical, very physical problem, but a problem with many broader spiritual implications.

- ◉ The idea of losing one's sight is obviously a deeply troubling one. The blind person is suddenly at risk in all kinds of ways. The speaker in the poem feels vulnerable; he can no longer literally see his own way or easily protect himself from dangers. The special tragedy of this particular speaker is that he has lost his sight at an unusually early stage of life. Rather than becoming blind when elderly, he has become blind in middle age. He now inhabits a world that seems "dark" (2) in at least two senses: it is no longer physically visible, and it is a world full of sin and spiritual darkness. The world, moreover, is not only dark but also "wide": the speaker will somehow have to navigate, both literally and figuratively, in a world which, because of its width or breadth, will pose many dangers. If the speaker were confined to a single dark room, he might quickly and easily learn his way around. Instead, he will have to make his way through a "world" that is both "dark" and "wide" and thus especially challenging.

- In line three, the speaker refers to “one talent,” thereby alluding to the famous passage in the Bible (Matthew 25:14-30) in which a master gives three servants different numbers of “talents” (coins) before he departs. The servant given five talents invests them wisely and earns five in return, which he gives to his master when the master reappears. Similarly, the same happens with the servant given two talents. However, the servant given one talent, mistrustful of his master, buries that talent so that he will risk losing...

- By beginning line one with the word “When,” Milton immediately signals that he is opening with a subordinate clause (a dependent clause) that introduces the main idea to follow. Beginning the poem this way creates a certain suspense; the main idea is postponed so that we have to continue reading in anticipation of its eventual arrival. Shakespeare also often used this kind of sentence pattern in constructing his own sonnets. By opening with a dependent clause, Milton heightens our sense of anticipation by delaying the key statement.

- ◉ The word “consider” implies careful, rational thought rather than purely emotional reaction. Here and throughout the poem, the speaker uses his reason, which Renaissance Christians considered one of the greatest gifts that God had bestowed upon human beings. The ability of humans to reason, they believed, linked them to God and distinguished them from animals. The speaker feels that his “light” is “spent” (extinguished) in several senses of the word “light.” This word clearly alludes, at least eventually, to the speaker’s loss of sight, but “light” may also suggest one’s intelligence. The opening line may at first seem to mean “When I think about how I have used my intelligence,” but it soon comes to mean “When I ponder how my ability to see has become extinguished.” This latter meaning is, of course, foreshadowed by the poem’s title.

Thanks

पृथ्वीचे प्रेमगीत : आकलन आणि आस्वाद

प्रा. डॉ. foykl [kq.ks]

विष्णु वामन शिरवाडकर उर्फ कुसुमाग्रज (२७
फेब्रुवारी, १९१२ -२० मार्च १९९९)

१. मराठी भाषेतील अग्रगण्य कवी, लेखक,
नाटककार व समीक्षक होते.
२. आत्मनिष्ठ व समाजनिष्ठ जाणीव असणारे मराठीतले
महत्त्वाचे लेखक मानले
जातात.
३. मराठी साहित्यात ज्ञानपीठ पुरस्कार मिळवणारे ते दुसरे
साहित्यिक होते.
४. त्यांचा जन्म दिवस (२७ फेब्रुवारी) हा मराठी भाषा
दिवस म्हणून साजरा केला
जातो.
५. सामाजिक आस्था, क्रांतीकारक वृत्ती आणि
शब्दकलेवरचे प्रभुत्व ही त्यांच्या
काव्याची वैशिष्ट्ये

कुसुमाग्रजांच्या

कुसुमाग्रज

प्रेम -

कुणावर करावं ?
कुणावरही करावं.

कारण -

प्रेम आहे माणसाच्या

संस्कृतीचा सारोश

त्याच्या इतिहासाचा निष्कर्ष

आणि भविष्याकालातील

त्याच्या अभ्युदयाची आशा

एवामेव ।

1 वे. पा. 19/12/2018

कुसुमाग्रज उर्फ विष्णू वामन शिरवाडकर यांचे प्रकाशित साहित्य कवितासंग्रह (Poetry)

अक्षरबाग, किनारा, चाफा, छंदोमयी, जीवन लहरी,
पांथेय, प्रवासी पक्षी,

मराठी माती, वादळ वेत, विधा (Drama) समिधा, स्वगत,
झिंझोळो, एक होती वाघीण, कौंतेय, दुसरा पेशवा, दूरचे
दिवे, नटसम्राट, बेकेट, मुख्यमंत्री, ययाति देवयानी,
राजमुकुट, विदूषक, तीज रातवाली धरतीला, वैजयंती
कथासंग्रह (Story)

अपॉईंटमेंट, काही वृद्ध काही तरुण, फुलवाली, सतारीचे
बोल, अंतराळ

कादंबरी (Novel)

कल्पनेच्या तीरावर, जान्हवी, वैष्णव

पुरस्कार व सन्मान

नटसम्राट ला **साहित्य अकादमीचा** पुरस्कार

(१९७४)

"ययाती आणि देवयानी" या नाटकास १९६६ या वर्षी तर
"वीज म्हणाली धरतीला या नाटकास १९६७ मध्ये राज्य
शासनाचे पुरस्कार मिळाले.

**विशाखा कवितासंग्रहाला भारतीय
ज्ञानपीठ पुरस्कार**

साहित्यक्षेत्रातील योगदानाबद्दल **पद्मभूषण**

पुरस्कार (१९९१ साली)

अखिल भारतीय नाट्यपरिषदेचा "राम गणेश गडकरी"
पुरस्कार त्यांना १९६५ मध्ये प्राप्त झाला.

अंतराळातील एका ताऱ्यास "कसमागज" हे नाव दिले गेले

पृथ्वीचे प्रेमगीत – कवी

कुसुमाग्रज

युगामागुनी चालली रे युगे
हीं
करावी किती भास्करा
वंचना
किती काळ कक्षेत धावू
तुझ्या मी
कितीदा करु प्रीतीची
याचना

नव्हाळीतले ना उमाळे
उसासे
न ती आग अंगात आता उरे
विझोनी आता यौवनाच्या
मशाली
ऊरी राहीले काजळी
कोपरे

दिमाखात तारे नटोनी
थटोनी
शिरी टाकिती दिव्य
उल्काफुले
परंतु तुझ्या मूर्तीवाचून
देवा
मला वाटते विश्व
अंधारले

तुवा सांडलेले कुठे
अंतराळात
वेचूनिया दिव्य तेजःकण
मला मोहवाया बघे हा
सुधांशू
तपाचार स्वीकारुनी
दारुण

निराशेत सन्यस्थ
होऊन बैसे
ऋषींच्या कुळी उत्तरेला

परी दिव्य ते तेज पाहून
पूजून
घेऊ गळ्याशी कसे
काजवे
नको क्षूद्र शृंगार तो
दुर्बळांचा
तुझी दूरता त्याहुनी
साहवे

तळी जागणारा निखारा
उफाळून
येतो कधी आठवाने वर
शहारून येते कधी अंग
तूझ्या
स्मृतीने उले अन् सले
अंतर

गमे की तुझ्या रुद्र रूपात
जावे

मिठीरी मना मनी

पृथ्वीचे प्रेमगीत काव्यातील आशय / अर्थ

१. प्रतीकात्मक कविता आहे.
२. प्रेमाचे तत्त्वज्ञान स्पष्ट करणारी कविता
३. प्रेमातील एकनिष्ठता सांगणारी कविता
४. त्याग हे प्रेमाचे सर्वश्रेष्ठ तत्त्व या कवितेतून स्पष्ट होते

साहित्याचे स्वरूप व साहित्याचे प्रयोजन

प्रा. डॉ. foykl [kq.ks]

- साहित्य संज्ञा
- साहित्याचे वर्गीकरण
- लालित्य साहित्य आणि शास्त्रीय साहित्य

➤ साहित्याच्या व्याख्या

•संस्कृत साहित्य अभ्यासकांच्या व्याख्या

भामह : शब्द आणि अर्थ यांचे सहीतत्व म्हणजे काव्य

जगनाथ : रमणीय अर्थाचे प्रतिपादन करणारे शब्दार्थ म्हणजे काव्य

विद्यानाथ : शब्दार्थ म्हणजे काव्याची मूर्ती

➤ साहित्याच्या व्याख्या

• पाश्चात्य साहित्य अभ्यासकांच्या व्याख्या

कोलरीज : The best word in the best order

वर्डस्वर्थ : Poetry is the Spontaneous overflow of powerful feelings...

अर्नोल्ड : Poetry is the criticism of life

- साहित्यातील वास्तव आणि कल्पित
- ललित साहित्यातून व्यक्त होणारे अनुभवाचे विशेष

- संवेदनात्मकता
- भावनात्मकता
- वैचारिकता
- सेंद्रियत्व
- सूचकता
- विशिष्ट आणि विश्वात्मकता

➤ साहित्याचे प्रयोजन म्हणजे काय

- लेखक
- साहित्यकृती
- रसिक

➤ प्रयोजन आणि परिणाम यातील भेद

➤ मम्मटाने सांगितलेली साहित्याची प्रयोजने

- यशप्राप्ती
- अर्थलाभ
- व्यवहारज्ञान
- अशुभनिवारण
- उच्चकोटीचा आनंद
- कान्तासमित उपदेश

➤ महत्त्वाची साहित्य प्रयोजने

- पलायनवाद
- इच्छापुरती / स्वप्नरंजन
- जिज्ञासापुर्ती
- उद्धोधन
- आत्माविष्कार
- परतत्वस्पर्श
- अनुभवविश्वाची समृद्धी
- मनोरंजन
- प्रचार
- विरेचन
- स्वरूपनिष्ठा

धन्यवाद ...!

इतिहास पदव्युत्तर विभाग

एम. ए. सेम: III

प्रा. डॉ. कैलास भांडारकर
(स. प्राध्यापक) इतिहास विभाग
शिवाजी महाविद्यालय गडचिरोली

Welcome

सम्राट समुद्रगुप्त

इ.सन ३४०ते३७५

प्रारंभिक जीवन

समुद्रगुप्त चंद्रगुप्त प्रथम व कुमार देविचा मुलगा होय. तो अनेक शास्त्रात प्रारंगत होता. व युद्ध कलेत निपून होता. म्हणून चंद्रगुप्त प्रथम ने त्याला आपला वारस घोषित केले. सागरा पर्यंत विजय मिळविल्याने त्याने समुद्रगुप्त हे नांव धारण केले असावे. व पित्याच्या मृत्यनंतर तो इ.स. ३४०मध्ये गादीवर आला असावा. हरीसेनने तयार केलेल्या अलाहाबाद प्रशस्ती वरून समुद्रगुप्ता विषयी महत्वाची माहिती मिळते.

उत्तर भारत मोहीम : साम्राज्य विस्तार

उत्तर व दक्षिण भारतात यावेळी लहान लहान स्वतंत्र राज्य होते. त्यांना नष्ट करून संपूर्ण प्रदेशावर गुप्तांचा एकछत्री अमल असावा हि महत्वाकांक्षा ठेवून समुद्रगुप्ताने साम्राज्य विस्ताराच्या धोरणाचा अवलंब केला. उत्तर भारतात गुप्तांना दोन प्रबळ शत्रू होते. एक म्हणजे नागवंशीय राजे व दुसरे पाटलीपुत्र चे कोटकूल चे घराने अलाहाबाद स्थंभ लेखानुसार यावेळी समुद्रगुप्ताने आर्यावर्तातील न%० राजांना पराभूत केले. ते खालील प्रमाणे

- १) मतिल : हा एक नागवंशीय राजा होता.
- २) नागदत्त : हा एक नागवंशीय राजा होता
- ३) रूद्रदेव : हा आर्यावर्तातील एक राजा असावा
- ४) चंद्रवर्मन : इतिहासकारांनी चंद्रवर्मनला वेगवेगळ्या प्रदेशाचा शासक मानले आहे.
- ५) नागसेन : मथुरेचा राजा होता
- ६) गणपती नाग : पदमावतीचा नागवंशीय शासक
- ७) अच्युतनाग : अहिंछत्रचा नाग राजा
- ८) नंदिन : हा एक नागवंशीय राजा होता
- ९) बलवर्मन : हा आर्यावर्तातील शासक असावा

दक्षिण भारत मोहीम : साम्राज्य विस्तार

उत्तरेकडील स्थान बळकट झाल्यावर समुद्रगुप्ताने दक्षिण भारत मोहिम हाती घेतली. त्या आधी त्याने नर्मदा व ओरीसा या दरम्यान असलेल्या अठरा राज्यांना पराभूत केले. या विजयामुळे समुद्रगुप्ताचा दक्षिणे कडे जाण्याचा मार्ग मोकळा झाला. वाकाटकांशी संघर्ष न करता समुद्रगुप्ताने पूर्व किणान्या वरील १२ राज्यांचा पराभव केला.

- १) महाकोशल : येथील राजा महेन्द्र होता. बिलासपूर, राजपूर या प्रदेशात त्याचे राज्य होते. त्याची राजधानी श्रीपूर होती.
- २) माहाकांतार : येथे व्याघ्रराज हा राजा होता. गोंडवना प्रदेशात हे राज्य होते.
- ३) कोरल : येथील राजा मंत्राराज होता. सोनपूर प्रदेशात हे राज्य होते.
- ४) कोट्टर : स्वामीदत्त हा राजा होता. ओरीसा प्रांतातील जंगम जिल्हा परिसरात हे राज्य होते.
- ५) एरंडपल्ल : राजा दमन हा शासक होता. कलिंग च्या दक्षिणेकडे एरंडपल्ल राज्य होते.
- ६) देवराष्ट्र : येथील शासक राजा कुबेर होता. काही इतिहासकारांच्या मते हे राज्य विशाखापट्टनम जिल्हात होते.
- ७) पिष्टपूर : येथील राजा महेन्द्रगिरी हा होता. मद्रास प्रांतातली गोदावरी जिल्हात या राज्याचा विस्तार झाला होता.
- ८) कांची : येथील राजा विष्णूगोप होता. दक्षिण भारतातील कांजीवरम लाच पूर्वी कांची असे म्हणत
- ९) अवमुक्त : निलराज हा शासक होता.
- १०) वेंगी : येथील राजा हस्तीवर्मन होता.
- ११) पालक्क : राजा उग्रसेन हा शासक होता. कृष्णा नदिच्या काठी या राजाचे राज्य होते.
- १२) कुष्टलपूर : येथे राजा धनंजय राज्य करीत होता

मांडलिक राजे :

वरील विजयामुळे चोहीकडे समुद्रगुप्ताचा दारा पसरला त्याच्या साम्राज्याच्या सिमेवरील पाच राज्यांनी खंडणी देवून समुद्रगुप्ताचे मांडलीकत्व स्वीकारले. त्यांची नावे पुढील प्रमाणे

- १) समतत : ब्रम्हपूत्रा नदिच्या मुखा जवळचा प्रदेश (ईशान्य बंगाल)
- २) दवाक : समतत राज्याच्या उत्तरेला (पूर्व बंगालचा ढाका प्रदेश)
- ३) कामरूप : आसाम
- ४) नेपाळ : कुमार्यु व गढवालचा प्रदेश
- ५) कर्तूपूर : कुमार्यु व गढवालचा प्रदेश

समुद्रगुप्ताची योग्यता:

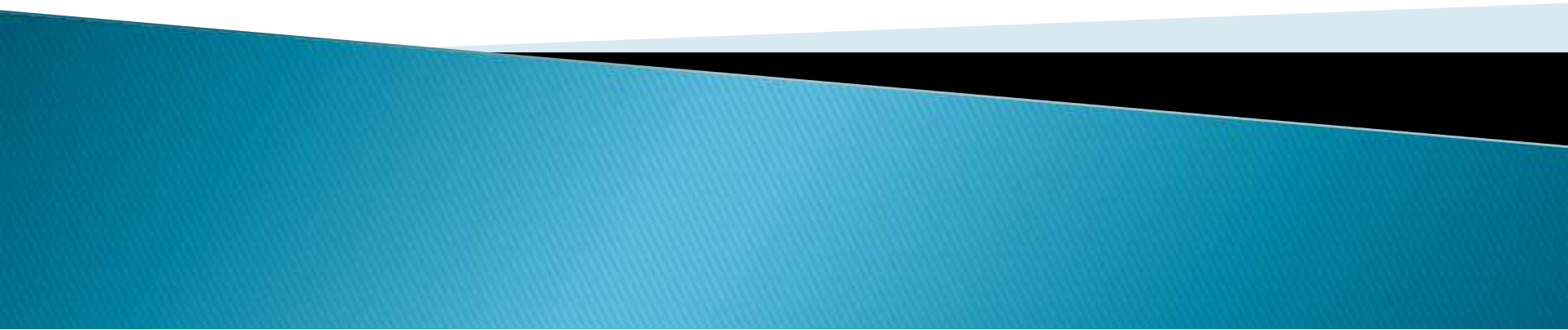
तत्कालीन भारतातील लहान मोठी राज्य जिंकून समुद्रगुप्ताने शक्तीशाली साम्राज्य निर्माण केले. त्याच्या साम्राज्या पलीकडे मांडलीक राजे व मित्र राज्य असल्यामुळे त्यांचे साम्राज्य सुरक्षित बनले होते त्यामुळे राजकिय स्थैर्य लाभून देशाची भरभराट झाली. दक्षिण भारतातील बारा राज्यांचा पराभव करूनही त्याने ती राज्य गुप्त साम्राज्याला न जोडता त्यांना अतर्गत स्वातंत्र्य बहाल केले. व आपले मांडलीकत्व स्वीकारायला भाग पाडले. मांडलीक राजांकडून त्याला दरवर्षी खंडणी मिळू लागल्याने गुप्त साम्राज्याच्या आर्थिक समृद्धीत भर पडली.

अलाहाबाद प्रशस्ती वरून असे कळते की, समुद्रगुप्त सर्वगूणसंपन्न, सर्व कला पारंगत होता. तो वैदीक धर्माचा अनुयायी होता. त्या नाण्यांवर असलेल्या गरूडा वरून तो विष्णूचा भक्त होतो असे दिसते. इतर धर्मीयांनाही त्याने समानतेची वागणूक दिली. त्याच्या दरबारात वसूबंधू हा बौद्ध पंडीत होता. समुद्रगुप्त स्वतः विद्वान होता. व विद्वानांचा आश्रय दाता होता. अलाहाबाद प्रशस्तीचा निर्माता हरीसेन त्याच्या दरबारी होता. समुद्रगुप्त स्वतः कवी होता. तो संगीताचाही उत्तम ज्ञानी होता. त्याच्या नाण्यांवर तो विष्णू वाजवित असल्याचे चित्र आढळते. तो अनेक शास्त्रांचा पंडीत होता. डॉ. मुखर्जी, डॉ. आर. सी. मुजूमदार इत्यादी इतिहास कारांनी समुद्रगुप्ताची प्रशंसा केली आहे. व समुद्रगुप्ताच्या कार्यामुळे भारतात एका नविन युगाला सुरुवात झाली. असे मत व्यक्त केले आहे. पुढील काळात जे सुवर्ण युग निर्माण झाले त्याची पार्श्वभूमी अशाप्रकारे समुद्रगुप्ताने तयार करून ठेवली. म्हणूनच भारताच्या इतिहासात एक महान सम्राट म्हणून त्याचे स्थान आहे. इतिहासकार व्हिसेंट स्मिथ समुद्रगुप्ताची तुलना त्यांच्या विजय कार्यामुळे नेपोलियन शी करतात. व त्याला भारताचा नेपोलियन अशी उपमा देतात.

धन्यवाद

Sonnet 19: When I consider how my light is spent

BY JOHN MILTON

John Milton (1626– 1697)

- ▶ When I consider how my light is spent,
- ▶ Ere half my days, in this dark world and wide,
- ▶ And that one Talent which is death to hide
- ▶ Lodged with me useless, though my Soul more bent

The poet starts the poem with 'When' thus he introduces his idea in the very beginning. According to him, he often thinks that half of his life or sight or intelligence has been spent in serving humanity, but now he has lost his eyesight and so his other half-life is dark now and wide i.e. challenging as well. The one talent (of writing) which he had, is useless now because without eyesight he cannot write. Thus it is just a load from the God that has been bestowed on him. The poet laments over the loss of his eyesight and wonders what this talent means for him now as without eyesight he cannot use it.

- ▶ To serve therewith my Maker, and present
- ▶ My true account, lest he returning chide;
- ▶ “Doth God exact day-labour, light denied?”
- ▶ I fondly ask. But patience, to prevent

In these lines, the lament of poets turns into desire and wonder. He says that he desired to serve his Maker but because of this blindness he cannot do so.

He wonders if God still wants to serve Him in spite of the fact that his sight is gone. The poet says that this foolish thought often haunts him.

Thanks

Suggestions are welcome

- ▶ That murmur, soon replies, “God doth not need
- ▶ Either man’s work or his own gifts; who best
- ▶ Bear his mild yoke, they serve him best. His state

In these lines, the poet says that when such foolish thoughts come into his mind, the patience at once comes to reply that the work of man does not please God, but the ‘who best bear his mild yoke’ i.e. the one who remains patient and content with what he has is most liked by Him.

- ▶ Is Kingly. Thousands at his bidding speed
- ▶ And post o'er Land and Ocean without rest:
- ▶ They also serve who only stand and wait.”
- ▶

God has a huge Kingdom and there are thousands of angels who remain in motion to carry God's order. They never take rest. The poet compares them with those who have the talent and use it to serve God. On the other hand, there are some other angels also who serve Him just by standing and waiting before God. According to him, their service is equally valuable to God as that of the first category of angels. The poet compares himself with the later Angels who just keep patience. Thus, in the end, the poet is quite satisfied as he is also serving God just by keeping patience.

Summer Woods by Sarojini Naidu

Summary of the poem Summer

1st and 2nd stanza

- **SUMMER WOODS By Sarojini Naidu**
- O I am tired of painted roofs and soft and silken floors,
- And long for wind-blown canopies of crimson gulmohars!
- O I am tired of strife and song and festivals and fame,
- And long to fly where cassia-woods are breaking into flame.

3rd and 4th stanza

- ◉ Love, come with me where koels all from
flowering glade and glen,
- ◉ Far from the toil and weariness, the
praise and prayers of men.
- ◉ O let us fling all care away, and lie alone
and dream
- ◉ 'Neath tangled boughs of tamarind and
molsari and neem!

5th and 6th Stanza

- And bind our brows with jasmine sprays and play on carven flutes,
 - To wake the slumbering serpent-kings among the banyan roots.
-
- And roam at fall of eventide along the river's brink,
 - And bathe in water-lily pools where golden panthers drink

7th and 8th stanza

- You and I together, Love, in the deep blossoming woods
 - Engirt with love-voiced silences and gleaming solitudes.
-
- Companions of the lustrous dawn, gay comrades of the night,
 - Like Krishna and like Radhika, encompassed with delight.

Biography

- Sarojini Naidu was an Indian independence activist and poet. She was born in a Bengali Hindu family at Hyderabad and was educated in Chennai, London and Cambridge. She married Dr. Govindarajulu Naidu and settled down in Hyderabad. [Wikipedia](#)
- **Born**: 13 February 1879, [Hyderabad](#)
- **Died**: 2 March 1949, [Lucknow](#)
- **Nickname**: Nightingale of India
- **Education**: [King's College London](#) (1895–1898), [Nizam College](#), [MORE](#)
- **Parents**: [Barada Sundari Devi](#), [Aghornath Chattopadhyaya](#)

Snap of Saojini Naidu

About the poetess

- Sarojini Naidu was born on 13th February 1879.
- At 13, she passed Madras Matriculation examination.
- She fell in love with M Govindarajulu Naidu at an early age and she was sent to England in 1895.
- She studied at Girton College Cambridge. During her years in England, she got familiar with many leading literary figures including Edmund Gosse and Arthur Simon and the first acted as a patron to her.
- She returned to India in 1898 and married Dr. Naidu. Her life in India was committed to politics, public life and poetry.
- She was a member of the Congress Party and many Indian leaders influenced her including Gopala Krishna Gokhale and Mahatma Gandhi.
- She became one of the leading freedom fighters.
- In 1925, she became the first woman president of the Congress and the President of All India Women's Committee and the first woman Governor in UP after independence.

- Her first collection of poetry was *The Golden Threshold* (1905) introduced by Arthur Simon.
- It was dedicated to “Edmund Gosse who first showed me the way to the golden threshold”. It received high critical appreciation reader support.
- Her second collection of poetry was *The Bird of Time* published in 1912 introduced by Arthur Simon.
- Among her collections, *The Broken Wing* published in 1917 received wide critical acclaim. Her poetry could not make a breakthrough after 1917, as highly experimental modernist poetry was on the wake.

- Sarojini Naidu was a romantic writer.
- Her poetry expressed the escapist longings of a lonely soul and decadent life of the people.
- She also fused Indian experiences with English rhythm.
- Her expertise in putting Indian village life and its delights into English verses are praiseworthy.
- She is known as the Nightingale of India.

- Summer Woods narrates the romantic longings of the protagonist to get away from the drudgery of everyday life.
- It resembles the poem *The Lake Isle of Innisfree* by W B Yeats.
- The poem begins with the poet's expression of boredom with the city life and the desire to go to the Woods.
- Woods are imagined as the opposite of the city- a place where human life is uninterrupted.
- The poet invites her beloved to come to the woods and enjoy the life among the trees.
- She paints life in the woods in highly sensuous verses and elaborates the ecstasies the woods offer.
- The poet tempts the lover to come to the woods to listen to the songs of birds, the fragrance of the jasmine, bath in the river where golden panthers drink etc..She wishes to live with the wildness of the woods with her instincts.

- In the last part of the poem, she canonizes her love and equates their love with that of Radhika and Krishna.
- She also invokes Indian myths to express the depth of her passion. It is interesting to note that Indian fusion of love and sex is narrated in the poem.
- Amidst the trees, she invokes the Serpent King and feels immortal in their love.

Poetry Analysis: Sarojini Naidu's "Summer Woods"

- Sarojini Naidu is a poet of ardour, agony and ecstasy. In her perfect lyricism and mellifluous melody, she is indeed the Nightingale of India. Her poetic sensibility is essentially romantic. In 'Summer Woods' she communicates her aversion to the artificiality of the pseudo-modernism that she thrived in. She seeks to discover refuge in Nature from the monotony of her existence and her mechanical routine.

- She begins by ranting that she is sick of 'painted roofs and soft and silken floors' or the mendaciousness of the so-called civilized and sophisticated life. She probably refers to the process of automation and industrial revolution. On the other hand, she craves for summer-houses with over-hanging canopies of bright-red Gulmohars. These appear lovely and enchanting when accompanied by the breeze-like wind. She is also fed up of strife and song and festival and fame. The affectation and luxury of the contemporary times seems too hollow for her tastes. They only leave in her a sense of void. She yearns to retreat into the forests where the cassia flourish and aspires to dwell in the rapturous and enthralling atmosphere there.

- She implores her lover to recoil with her to the pastoral vicinity of Nature where passion and instinct reign over calculation and manipulation. It is where the koels call to each other call to each other from glades and glens. Their voices enflame our passions .She wants to let go of the flamboyance of social living, and the ostentation of public life. She ardently desires to put her worries aside and lie in the company of her beloved below the entangled boughs of tamarind, molsari and neem that assuage their fatigue with their natural shades.

- The poetess wants to join their brow with jasmines. They long to play on carved flutes to awaken the slumbering serpents among the thick banyan roots .The serpent has phallic connotations .The poetess has utilized it as a symbol of phallic fear in a village song. Later at dusk, she wishes to roam with her lover along the bank of the river and bathe in water lily pools where golden panthers drink.

- In the concluding stanza, the poetess tells her love that they should lie with love-voiced silences in the deep blossoming woods.
- These love voiced silences are more eloquent than simulated speeches and affected dialogues.
- They are companions of the bright day, merry comrades of the night and shall be encompassed with delight like Krishna and Radhika.

- The transition in the three stanzas from day to dusk to night, sends out the impression that she wants to spend all of her time with her beloved.
- In the movement from stanza to stanza, she transcends from vegetation to animal existence, and then further to the divine level of Krishna and Radha.
- It signifies the elevation of her spirit. At another level she transcends from refined reality to the raw reality of myth(in the form of Krishna and Radha).
- This appears to be her panacea to the Nihilism that exists in the modern living, this is her concept of existentialist escapism.

Interpretation

- Summer Woods by Sarojini Naidu is a beautiful poem highly really lyrical and its saying about the relationship between man and nature and the beautiful companionship which makes the ecstasy of God's Love. She is seeing nature as the best friend or a best companion for human being and through the beauty and melancholy and enjoying this beautiful nature we can go directly to the Abode of God. She is seeing a lot of things when we stand someone starts that is she is saying that I am very much tired of this painted roofs and soft and silicon floors that means the use of this kind of materialistic things and all other physical factors in the world is actually making her mind as a tired use of this kind of materialistic things and all other physical factors in the world is actually making her mind as a tired one one and I want to go for a nature that means she is have a very much longing to go to the wind blown canopies of Crimson Gulmohar that means she finds the real beauty in the corner piece of Crimson gulmohars that means she want to go to nature. Will get a good relief that is she is that much she want to find the true love from the nature so she is decided to go to the nature.

The second stanza is also saying that the same reputation of the first answer that is she is very much tired of this kind of songs and festivals which is came in the modern age of the real life we have a lot of festivals and it is really don't have the reality or it is not have the truth in it because it is created by men but nature nature is the creation of God and it have its own beauty and it is something very much really so this kind of real things are actually calling her bag and she want to go to go to with that calling and she is saying that these kind of streisand song and festivals and fails this kind of famous things and also this kind of festivals are getting very bored and in 10 days and it creates more and more problems to me and I long to fly work Asha award sir breaking into flames actually I want to go to that place where the cashier Woods that means the beautiful yellow coloured flowers are breaking into flame actually they are the beautiful things in the world and I want to fly to that place where the step of woods are breaking into plane she is very much login to go to that place

IV stand size talking about she is very much like to be with her beloved and she is love to mingle with him and she is saying that to her I love her she is saying that forget about all those materialistic things which are very much physical in nature and it is not have the reality or not have the real touch of nature and zygote and be with me and be yourself and we can leave this with this nature which has the touch of God so she is staying saying that forget about all those materials date and physical things which is surrounded you the things which accounting you in the physical life that means the town life or the city life you should forget about that underlie alone and stream need to Tangle Bose of Cameron anniversary and name please give me and hug and to live alone you should lie alone and I will be with you and we can die alone and think and dream about the beautiful nature and beautiful things

The End

प्रा. डॉ. कैलास भांडारकर

विभाग इतिहास

इतिहास विभाग

B.A.(SEM-IV)

**** गांधी युग ****

**असहकार आंदोलन
(१९२०-१९२२)**

असहकार आंदोलन-

कारणे –

१. पहिल्या महायुद्धाचा परिणाम
२. भारतीयांची आर्थिक स्थिती
३. दुष्काळ व प्लेग चे थैमान
४. ब्रिटीश सरकारची दडपशाही

असहकार आंदोलन-

कारणे –

- ५. सैनिकाची बेकारी
- ६. १९१९ च्या कायद्याचे अपयश
- ७. रौलेट कायदा
- ८. जालियानवाला बाग हत्याकांड

कार्यक्रम –

- सरकारी पदव्यांचा त्याग करणे
- सरकारी उत्सव, दरबार आणि समारंभाचा त्याग करणे
- इंग्रजी शाळा व महाविद्यालयांचा बहिष्कार
- न्यायालयांवर बहिष्कार
- सैनिकांनी ब्रिटीश सेनेचा त्याग करावा.

- निवडणूकीवर बहिष्कार
- भारतीयांनी मेसोपोटेमिया मध्ये नौकरीवर जाऊ नये.
- स्वदेशी चा वापर
- परकीय मालाचा बहिष्कार
- स्वराज्य
- राष्ट्रीय शाळांची निर्मिती

-- १ ऑगस्ट १९२० ला व्हाईसराय ला असहकार
चळवळीची सूचना पत्र दिले .

-- डिसेंबर १९२० ला नागपूर काँग्रेस अधिवेशनात ठराव
पास.

चळवळीची सुरुवात,

-- टिळक फंड -१ लाख रुपये जमा करण्यात आला.

-- फेब्रुवारी १९२१ – प्रिन्स ऑफ वेल्स चे भारतात आगमन .

- परदेशी वस्तूंचा बहिष्कार
- भारत भर मोर्चे
- लहान मुले, तरुण, वृद्ध, महिला मोठ्या संख्येने सहभागी
- गुजरात मधील बारडोली चा सत्याग्रह
- कायदेमंडळ वर बहिष्कार

५ फेब्रुवारी १९२२ ला गोरखपूर
जिल्ह्यातील चौरीचौरा येथे हिंसात्मक घटना

आंदोलनाला हिंसेचे रूप मिळाल्याने
गांधीनी आंदोलन समाप्त केले.

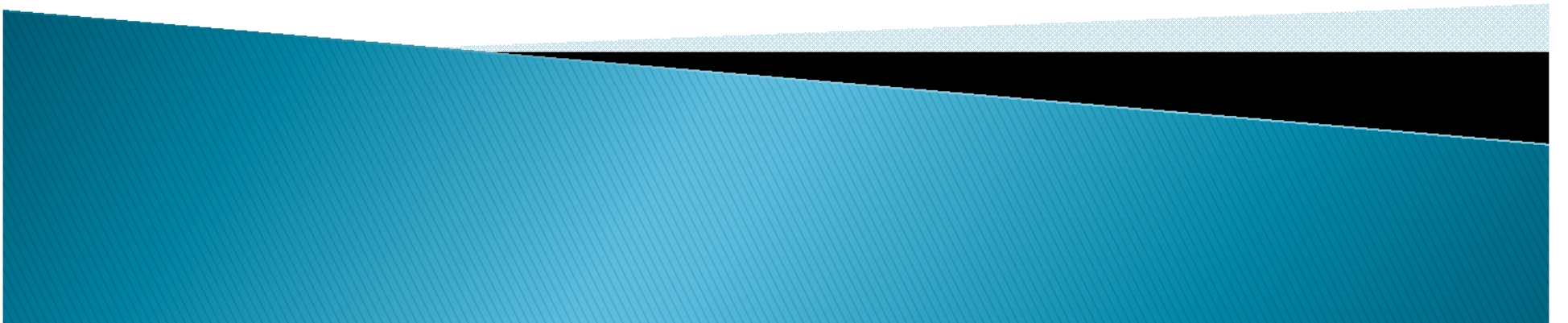

Thanks !

इतिहास विभाग

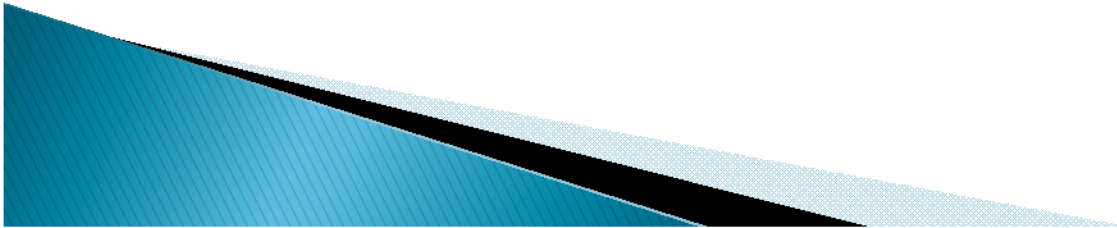
बी.ए.

SEM-I

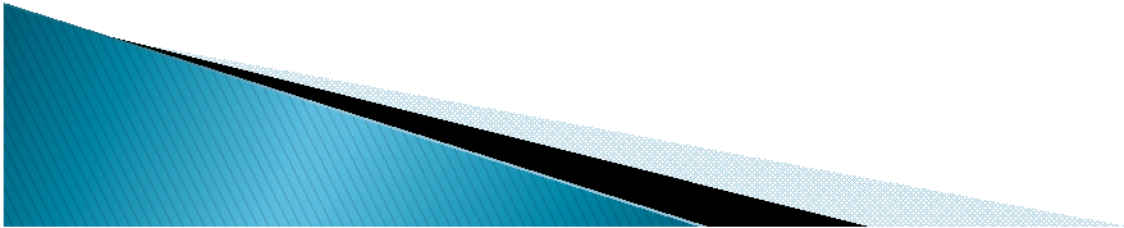
डॉ कैलास भांडारकर

इतिहास विभाग

અલ્લાઊદ્દીન ખિલજી

(૧૨૯૬- ૧૩૧૬)

سلطان علاء الدین خلجی محمد شاہ اول (۶۹۵ھ - ق)

Sultan Aala-Ouddine Khildji (1295)

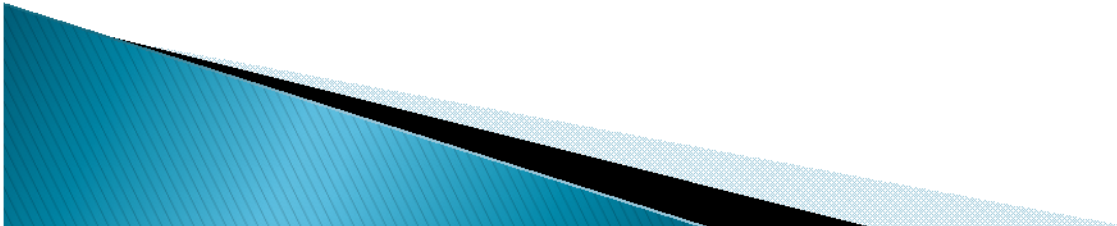
DEVGIRI

- गुलाम वंशाचा शेवटचा वंशज कैकुबाद चा खून - १३ जुन १२९० जल्माउद्दीन खिलजी दिल्लीचा सुलतान बनला.
 - अफगानिस्तान च्या खल्ज प्रांतावरून - खिलजी हे नाव.
 - जल्माउद्दीन खिलजी चा अल्माउद्दीन पुतण्या, जावई
 - भेलसा ची लुट ,
 - दक्षिणेतील देवगिरीवर स्वारी
 - कडा व माणिकपूर च्या परिसरात सुल्तानाला आमंत्रित करून १९ जुलै १२९६ ला खून केला.
 - १२९६ - अल्माउद्दीन दिल्लीचा सुलतान
-

साम्राज्य विस्तार :-

१. उत्तर भारत

- अ. गुजरात (१२९९)-राजा कर्णसिंह, पत्नी कमलदेवी, मुलगी -देवलदेवी,सेनापती जफरखान व नुसरतखानचे आक्रमण , राजा कर्णसिंह मुलगी -देवलदेवी सह वेढ्यातून निसटून देवगिरी येथे गेले. पत्नी कमलदेवी ला कैद
- अन्हीलवाडा,खांबात आणि सोमनाथ मंदिरची लुट, मलिक काफुर मिळाला.

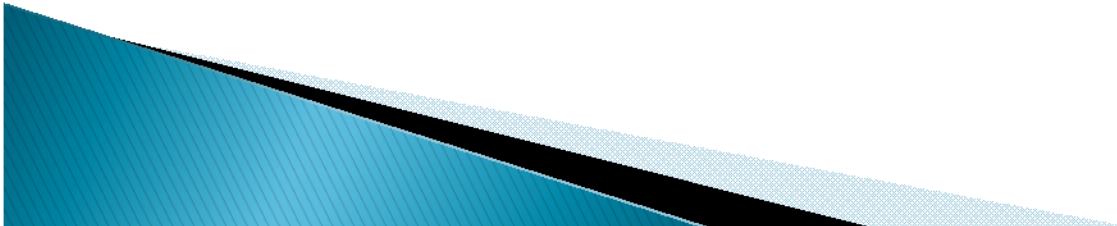

ब. रणथंभोर(१३०१) - राणा हमिरदेव, किल्ला मजबूत

नवमुस्लिमाना आश्रय, जफरखान व नुसरतखान सेनापती च्या नेतृत्वात आक्रमण , किल्ल्याची पाहणी करतांना दगड लागून नुसरतखान मारल्या गेला.स्वतः सुलतान आला. राणा रनमल फितूर झाला .

क. मेवाड-(१३०३) राजा रत्नसिंह,राणी पद्मिनी, राणी ला प्राप्त करण्यासाठी व मेवाड चे राज्य प्राप्त करण्यासाठी अल्लाउद्दीन ने आक्रमण, पद्मिनी ने राजपूत स्त्रिया सोबत जेवण केला.

ख. उत्तरेतील इतर राज्य-(१३०५-१३०८)- मारवाड, मालवा, जाल्लोर, सिवाना व इतर राज्य जिंकले

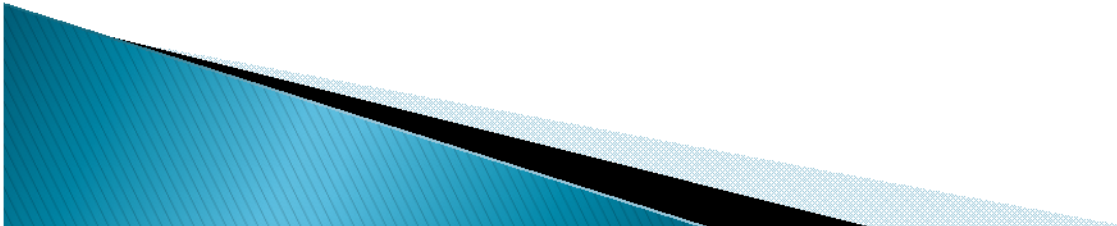
२ . दक्षिण भारत

- अ. देवगिरी (१३०७) - राजा यादववंशीय रामचंद्रदेव, मलिक काफुर च्या नेतृत्वात आक्रमण , रामचंद्र चा पराभव, प्रचंड रकमा , संपत्ती दिली, दिल्ली ला जावून सुलतानाची भेट, रायरायान हि पदवी बहाल.
- ब. तेलंगाना (१३०९)- काकतीय वंशाचा प्रतापरुद्रदेव राज्य करीत होता. वारंगळ चा मजबूत किल्ला, पराभव सुलतानाचे वर्चस्व
- क. द्वार समुद्र- (१३११)- राजा वीर बल्लाळ दुसरा राज्य करीत होता. मलिक काफुर ने जिंकून घेतले.
- ड . मथुरा (१३११)- सुंदर व वीर पांड्य ,वारसायुद्ध, सुंदर पांड्य ने मलिक काफुरची मदत मागितली ,काफुरने स्वारी करून जिंकून घेतले
- इ. पुन्हा देवगिरी - रामचंद्रदेव राय चा मृत्यू झाल्यानंतर मुलगा शंकरदेव(सिंघमदेव) शासक झाला.सुलतानाचे वर्चस्व झुगारले, मलिक काफुर चे आक्रमण,शंकरदेवाचा पराभव, जावई हरपालदेव देवगिरीचा शासक बनला.

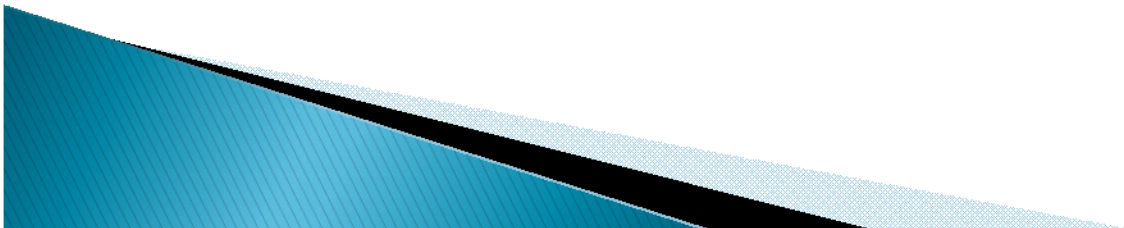
शासनव्यवस्था :

१. केंद्रीय - सत्तेचे केंद्रीकरण , सर्व सत्ता -सुलतान , मंत्रिमंडळ ,
२. सैन्यव्यवस्था- मुमालिक -ए-रियासात , ४ लाख ५० हजार सैन्य, दिल्लीत खडे सैन्य, जुन्या किल्ल्यांची दुरुस्ती, नविन किल्ले बांधले, सीमावर्ती भागात सैनिक तैनात, सैनिकाना रोख वेतन, सरकारी घोड्यांना डाग देण्याची प्रथा,
४. बाजार भाव नियंत्रण - शहना-ए-मंडी अधिकारी नियुक्त सराय-ए-आदल , वस्तूंच्या किंमती ठरवून दिल्या, बाजारात गुप्तहेर नेमले, सैनिकांना अल्पदरात वस्तू उपलब्ध करून दिल्या.

मृत्यू :- प्रचंड व्यसनी, मलिक काफुर च्या नियंत्रणात ,
२ जानेवारी १३१६ ला मृत्यु

ધન્યવાદ.....

इतिहास विभाग

बी.ए.

SEM-III

प्रा. डॉ. कैलास भांडारकर

विभाग इतिहास

बाळ गंगाधर टिळक
२३ जुलै १८५६- १ ऑगस्ट १९२०

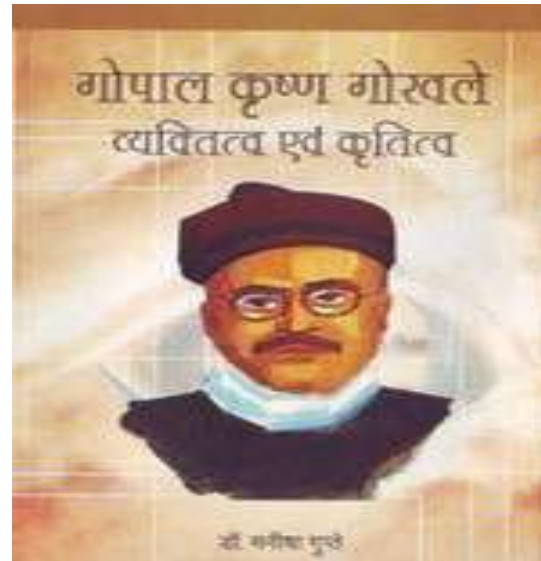
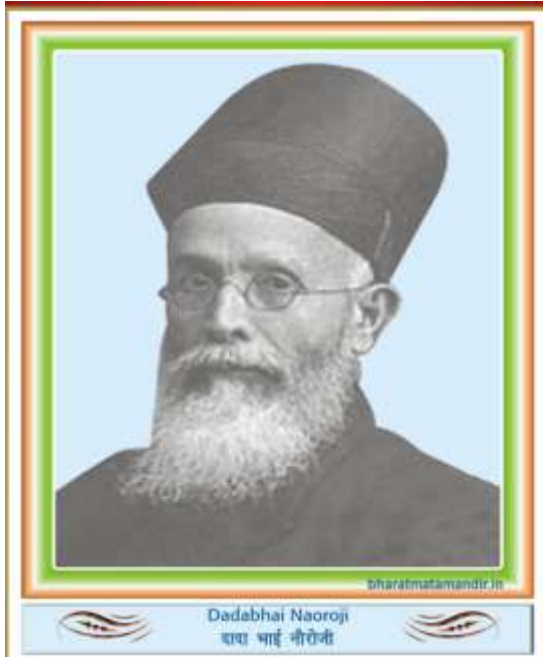
लोकमान्य टिळक यांचे संपूर्ण नाव बाळ गंगाधर टिळक. टिळकांचा जन्म २३ जुलै १८५६ रोजी रत्नागिरी येथे झाला. रत्नागिरी जिल्ह्यातील चिखलगाव हे त्यांचे मूळ गांव. अर्थात, त्यांचा जन्म रत्नागिरीचाच. त्यांचे मूळ नाव केशव असे होते. पण, 'बाळ' हे टोपण नावच कायम राहिले. त्यांचे वडील गंगाधर पंत हे सुरुवातीला प्राथमिक शिक्षक होते. पुढे ते शिक्षण-निरीक्षक बनले. टिळक १० वर्षांचे असताना त्यांच्या वडिलांची पुणे येथे बदली झाली. त्यामुळे टिळकांचे शिक्षण पुणे येथे झाले.

टिळकांचे खरे नाव केशव आहे परंतु त्यांना 'बाळ' या टोपण नावानेच सगळे ओळखत. टिळक अतिशय कुशाग्र बुद्धिमत्तेचे होते. त्यांचे गुरु त्यांना 'सुर्याचे पिल्लू' म्हणायचे.

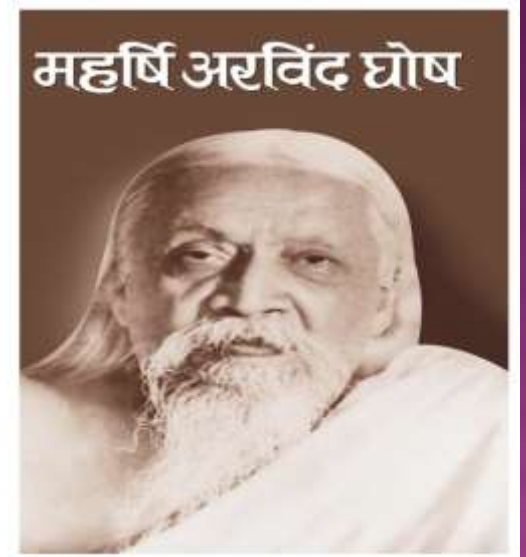
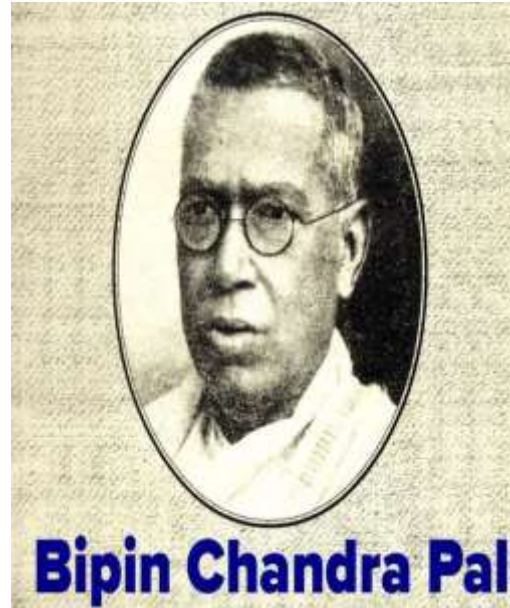
सन १८७२ मध्ये टिळक मॅट्रीकची परिक्षा उत्तीर्ण झाले. त्यानंतर पुढील शिक्षणासाठी त्यांनी पुण्याच्या डेक्कन कॉलेजात प्रवेश घेतला. याच कॉलेजातून ते १८७७ मध्ये बी.ए. ची परिक्षा उत्तीर्ण झाले. पुढे सन १८७९ मध्ये ते एल.एल.बी. च्या वर्गात असतानाच त्यांचा आगरकरांशी परिचय झाला. समान ध्येयाने प्रेरित झालेल्या या दोन तरुणांनी ब्रिटिशांच्या पारतंत्र्यातून आपल्या मातृभूमीची सुटका करण्यासाठी लोकजागृतीच्या आणि राष्ट्रोद्धाराच्या कार्यात स्वतःला वाहुन घेण्याचा निश्चय केला.

विष्णूशास्त्री चिपळूणकर, टिळक व आगरकर यांनी १ जानेवारी १८८० रोजी पुणे येथे 'न्यू इंग्लीश स्कूल' ची स्थापना केली. पुढे टिळक व आगरकर यांनी इंग्रजी भाषेत 'मराठा' (२ जानेवारी १८८१) आणि मराठी भाषेत 'केसरी' ४ जानेवारी १८८१ रोजी ही वृत्तपत्रे सुरू केली. आगरकर 'केसरी'चे तर टिळक 'मराठा' चे संपादक बनले. त्यानंतर टिळक व आगरकरांनी २४ ऑक्टोबर १८८४ रोजी पुणे येथे 'डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी' ची स्थापना केली. पुढे एका वर्षाने २ जानेवारी, १८८५ रोजी या संस्थेच्या वतीने 'फर्ग्युसन कॉलेज' सुरू करण्यात आले.

मवाळवादी नेते

जहालवादी नेते

जहालवादाच्या उदयाची कारणे

१. १८९२ च्या कायदाकडून निराशा
२. भारतीयांचे आर्थिक शोषण
३. भारतीयांना मिळणारी वागणूक
४. प्लेगची साथ
५. लॉर्ड कर्झनचे दडपशाही धोरण
६. आंतरराष्ट्रीय घटनांचा प्रभाव
७. बंगाल ची फाळणी

सुरत काँग्रेस १९०७

- ◉ होमरूल चळवळ -१९१६
- ◉ लखनौ करार -१९१६
- ◉ गणपती उत्सव-शिवाजी उत्सव सुरु
- ◉ केसरी व मराठा वृत्तपत्र
- ◉ चर्तुःसुत्री - स्वराज्य, स्वदेशी, बहिष्कार व राष्ट्रीय शिक्षण
- ◉ रौलेट कायदा- १९१९
- ◉ जालियानवाला बाग हत्याकांड(१३ एप्रिल १९१९) -
पंजाब प्रांत, जनरल डायरचा बेछुट
गोळीबार, शेकडो मारल्या गेले.

मृत्यू :- १ ऑगस्ट १९२०

धन्यवाद.....

इतिहास विभाग

बि.ए.

SEM-V

प्रा. डॉ. कैलास भांडारकर

विभाग इतिहास

Political Map of Europe

YourEuropeMap.com
is sponsored by
pocket-talk.org
Your Free Travel Dictionaries!

WORLD MAP

पहिले महायुद्ध - (१९१४-१९१८)

कारणे

- युरोपचे दोन गटात विभाजन
- युरोपचे लष्करीकरण
- आक्रमक राष्ट्रवाद
- वृत्तपत्र व साहित्यकांचे विषारी प्रचार
- कैसर विल्लीयम दुसरा धोरण
- फ्रांसची महत्त्वाकांक्षा
- पूर्वीय प्रश्न
- आंतरराष्ट्रीय संघटनेचा अभाव
- तात्कालिक कारण

परिणाम

- प्रचंड वित्तहानी व प्राणहानी
- जुन्या राजवंशाचा शेवट
- लोकशाही प्रशासनाची सुरुवात
- पुरातन वास्तूंचे नुकसान
- राष्ट्रसंघाची निर्मिती
- व्हर्सायचा तह
- जर्मनीमध्ये सुडाची भावना
- दुसरया महायुद्धाची बीजे पेरल्या गेली.
- हुकुमशाही चा उदय

धन्यवाद.....

इतिहास विभाग

बी.ए. सेमिस्टर-III

प्रा. डॉ. कैलास भांडारकर

विभाग इतिहास

लॉर्ड लिटन (१८७६-१८८०)

- लिटन चा जन्म -१८३१
- लेखक,युरोपच्या राजकारणाचा चांगला अभ्यासक, प्रतिभासंपन्न
- महत्त्वाकांक्षी,

अंतर्गत धोरण

१. दुष्काळ धोरण -मुंबई,हैदराबाद ,मद्रास,,पंजाब,व मध्यप्रांत जास्त तीव्रता ,
कॉलरा,प्लेग ने ५० लाख लोकांचा मृत्यू ,
दुष्काळ निवारणासाठी स्ट्रुची च्या नेतृत्वाखाली समिती,
प्रत्येक प्रांतात दुष्काळ निधीची स्थापना,रेल्वेमार्गाची
निर्मिती,कालवे खोदले.

२. दिल्ली दरबार -१८७७ मध्ये इंग्लंड ची महाराणी
व्हिक्टोरिया भारताची सम्राज्ञी
झाली. त्याप्रित्यर्थ दिल्ली दरबार
आयोजित करून त्यावर प्रचंड खर्च
केला. त्यावरून भारतीय
प्रचंड टीका केली.

वृत्तपत्रांनी

३. आर्थिक धोरण- भारतीय कापडावरील जकात करात वाढ केली.
ब्रिटीश मालावरील ५% आयात कर कमी
केला.आर्थिक विकेंद्रीकरणाच्या कार्याला अधिक गती
दिली.मुक्त व्यापारी धोरण जाहीर केले. भारतीय
चलनपद्धतीत सुवर्ण प्रमाण सुरु केले.मिठावर कराचे
प्रमाण देशांत सारखे करून त्यावर ब्रिटीश शासनाचा
अधिकार प्रस्थापित केला.

४. भारतीय वृत्तपत्र कायदा(१८७८)-लॉर्ड लिटन चे दुष्काळ
धोरण,दिल्ली दरबाराचे
आयोजन,अन्यायी व्यापारी
धोरण,भारतीय वृत्तपत्रांनी टिका
केली,लिटनने भारतीय वृत्तपत्राची
गळचेपी करण्यासाठी १८७८ मध्ये
केला.सरकारवर टिका
नाही, प्रसिद्धीपूर्व कमिशनर
तपासून घ्यावे, अनामत
जमा करावी.

कायदा
करणार
कडून
रक्कम सरकार कडे

५. शस्त्र कायदा(१८७८)-लॉर्ड लिटन भारतीयांचा द्वेष करी,
१८७८ मध्ये शस्त्रबंदी कायदा
करून भारतीयांना शस्त्रे
बाळगण्यावर बंदी घातली. पण
हा कायदा ब्रिटीश जनतेला लागू
नव्हता.

६.सिविल सर्विस कायदा (१८७९)-लिटन पूर्वी I.C.S हे
परीक्षा अनेक तरुणांनी पास केली
होती.सुशिक्षित तरुणांनी लिटन च्या
धोरणावर टिका केली,प्रतिगामी धोरण
लिटन ने लागू केले.

वयोमर्यादा २१ वरून कमी करून १९
वर्ष केली.

सरकारी नौकरीतील भारतीयांसाठी १/६
जागा राखून ठेवून त्यात उच्च
घराण्यातील व्यक्तींची निवड केली
जाईल.

हि परीक्षा इंग्लंड मध्ये घेतली जाईल.

७. इतर सुधारणा- लिटन च्या सहकार्याने सर सय्यद अहमद खान यांनी MAHAMEDAN ORIENTAL COLLEGE ची स्थापना.व्हाईसराय ला सल्ला देण्यासाठी प्रिव्ही कौन्सिल अशी सूचना केली.

P.V.ROBBERTS च्या मते "No viceroy in modern times has been subjected to viceroy criticism than Lord Lytton"

ધન્યવાદ !

प्रा.डॉ. कैलास भांडारकर

इतिहास विभाग

इतिहास विभाग

B.A.(SEM-II)

दुसरे महायुद्ध

(Second World War)

(1939-1945)

प्रा. डॉ. कैलास भांडारकर

विभाग इतिहास

इतिहास विभाग

B.A.(SEM-IV)

उद्देशिका

आम्ही भारताचे लोक, भारतास एक संपूर्ण प्रभुत्व-संपन्न समाजवादी,
धर्मनिरपेक्ष ,लोकतंत्रात्मक गणराज्य बनविण्यास, तसेच त्याच्या समस्त
नागरिकांना:

सामाजिक, आर्थिक आणि राजनैतिक न्याय,
विचार, अभिव्यक्ति, विश्वास, धर्म
आणि उपासनाची स्वतंत्रता,
प्रतिष्ठा आणि संधिची समता
प्राप्त करण्यासाठी
तसेच त्या सर्वांमध्ये

व्यक्ति ची गरिमा आणि राष्ट्राची एकता
व अखंडता सुनिश्चित करणारी बंधुता
वाढविण्यासाठी दृढ संकल्प होऊन आपल्या या संविधान सभेत
आज दिनांक नोव्हेंबर २६, १९४९ ला एतद्द्वारे या संविधान ला अंगीकृत,
अधिनियमीत आणि आत्मार्पित करीत आहोत.

- ११ डिसेंबर १९४६ ला घटना समितीचे अध्यक्ष म्हणून डॉ. राजेंद्र प्रसाद निवड.

- मसुदा समितीचे (DRAFTING COMMITTEE) अध्यक्ष डॉ.

बाबासाहेब आंबेडकर

- कालावधी -२ वर्ष ११ महिने १८ दिवस

-२६ नोव्हेंबर १९४९ ला पूर्ण झाले- भारतीय संविधान दिन साजरा

-२६ जानेवारी १९५० रोजी लागू त्यामुळे हा दिवस भारतीय प्रजासत्ताक दिवस म्हणून साजरा केला जातो.

- भारतीय राज्यघटना उद्देशिका (preamble), मुख्य भाग आणि १२ परिशिष्टे या मध्ये विभागली आहेत.

- सुरुवातीला ३९५ कलमे होतो आता ४४८ आहेत

वैशिष्ट्ये

१. व्यापक घटना व लिखित घटना
२. सार्वभौम गणराज्य
३. धर्मनिरपेक्ष
४. संसदीय शासनप्रणाली
५. स्वतंत्र न्यायपालिका

वैशिष्ट्ये

६. मार्गदर्शक तत्वे
७. मुलभूत अधिकार व कर्तव्य
८. सार्वत्रिक व प्रौढ मताधिकार
९. एकेरी नागरिकत्व
१०. पुनर्विलोकनाचा अधिकार
११. समाजवाद
१२. कल्याणकारी राज्य

वैशिष्ट्ये

१३. दर्जा आणि समानतेची संधी

१४. सामाजिक न्याय

१५. जगातील सर्वात मोठी घटना

समता, स्वातंत्र्य, न्याय आणि बंधुता यावर
भर

प्रा.डॉ. कैलास भांडारकर

इतिहास विभाग

इतिहास विभाग

B.A.(SEM-II)

रशियातील सोवियत सत्तेचे पतन

सोव्हियेत संघ हा एक भूतपूर्व देश आहे.

सोव्हियेत संघाची स्थापना ३० डिसेंबर १९२२ रोजी झाली व २६ डिसेंबर १९९१ रोजी त्याचे १५ देशांमध्ये विघटन झाले.

सोव्हियेत संघ हा जगातील सर्वात विशाल देश होता.

या देशाने आशिया खंडाचा १/३ भाग आणि युरोप खंडाचा १/२ भाग व्यापला होता.

या देशाच्या सीमा पूर्वेला पॅसिफिक महासागरापर्यंत, पश्चिमेला पोलंड आणि बाल्टिक समुद्रापर्यंत, उत्तरेला आर्क्टिक महासागरापर्यंत आणि दक्षिणेला काळा समुद्र, इराण, अफगाणिस्तान, भारत आणि चीन या देशांच्या उत्तर सीमांपर्यंत होत्या.

हा देश पूर्व-पश्चिम सुमारे ६,२१५ मैल आणि उत्तर-दक्षिण सुमारे ३,११० मैल पसरलेला होता. पृथ्वीवरील भूपृष्ठाच्या १/६ भागात सोवियेत संघ पसरलेला होता.

आर्क्टिक समुद्राचा सुमारे ४,००० मैलांचा समुद्र किनारा सोवियेत संघाला लाभला होता. वर्षातील बहुतेक वेळ हा समुद्र बर्फाच्छादित राहत असल्याने नौकानयनास तो फारसा उपयोगी नव्हता. कास्पियन समुद्राला तर जगातील सर्वात मोठे सरोवर म्हणता येईल.

सैबेरियातील **बैकाल** सरोवर जगातील सर्वात खोल सरोवर ठरते.

देशाच्या नैऋत्येला कार्पेशियन पर्वतरांगा, पूर्व सैबेरियातील व्हर्कोयान्स्क आणि स्तानवोईच्या पर्वतरांगा, दक्षिणेला कॉकेशस पर्वतरांगा, अफगाणिस्तान, भारत आणि चीन या देशांच्या सीमांना लागूनच पामीर, तिआनशान आणि अलताई पर्वतरांगा तर युरोपीय आणि आशियाई सोवियेत संघाचे विभाजन करणार्या उरल पर्वतरांगा अशा समृद्ध पर्वतरांगा सोवियेत संघास लाभल्या होत्या.

१५ घटक गणराज्ये, २० स्वायत्त गणराज्ये, ८ स्वायत्त प्रदेश व काही छोटे राष्ट्रीय गट मिळून सोवियेत संघ हा देश ओळखला जात होता. त्यातील रशिया राज्य सगळ्यात मोठे होते, सोवियेत संघाच्या सुमारे ७४ % भूभाग रशियाने व्यापला होता. सोवियेत संघात सुमारे १८० राष्ट्रीय गटाचे व सुमारे १२५ भाषा व बोली भाषा बोलणारे लोक होते. देशाचा मुख्य धर्म ऑर्थोडोक्स ख्रिश्चन हा होता. तीन गटात मोडणारे स्लाव वंशाचे लोक (१) **ग्रेट रशियन्स** - रशियात राहणारे, (२) **लिटल रशियन्स** - युक्रेन मध्ये राहणारे, (३) **व्हाईट रशियन्स** - बेलोरशियात राहणारे असे प्रमुख लोक राहत.

U
S
S
R

1 RUSSIA

5 BELARUS

9 ARMENIA

13 TURKMENISTAN

2 ESTONIA

6 UKRAINE

10 AZERBAIJAN

14 KYRGYZSTAN

3 LATVIA

7 MOLDOVA

11 KAZAKHSTAN

15 TAJIKISTAN

4 LITHUANIA

8 GEORGIA

12 UZBEKISTAN

www.theodora.com/maps

१. सोवियत संघ के पास पृथ्वी का करीब छठा हिस्सा था
२. 1917 में रूस की साम्यवादी क्रांति से जन्मे सोवियत संघ में कम से कम 100 राष्ट्रीयताओं के लोग रहते थे
३. एक ऐसा साम्राज्य जिसने हिटलर को परास्त किया, जिसने अमरीका के साथ शीत युद्ध किया और परमाणु होड़ में हिस्सा लिया. साथ ही वियतनाम और क्यूबा की क्रांतियों में भूमिका निभाई.
४. वो साम्राज्य जिसने अंतरिक्ष में पहला उपग्रह भेजा और पहला आदमी भी. उनका नाम था युरी गागरिन.
५. ऑक्सफोर्ड यूनिवर्सिटी में प्रोफेसर और सोवियत नीतियों के जानकार आर्ची ब्राउन कहते हैं, 'जिस तेज़ी से सोवियत संघ टूटा वो भी एक ही रात में, वो सभी के लिए चकित करने वाला था.'

1991 के क्रिसमस की एक रात में हुआ था.

कारण -

1.तानाशाही और केंद्रीकृत शासन

सोवियत संघ 1917 में बना था. जब बोल्शेविक क्रांति हुई थी और ज़ार निकोलस द्वितीय को सत्ता से बेदखल कर के रूसी साम्राज्य को समाप्त कर दिया गया था. 1922 में लेनिन के नेतृत्व में दूर दराज़ के राज्यों को रूस में मिलाया गया और आधिकारिक रूप से यूएसएसआर की स्थापना हुई, जिसके प्रमुख थे व्लादीमिर लेनिन. जाहिर था कि ऐसे जटिल और विविध देश पर नियंत्रण करना आसान नहीं होगा.

2. 'नारकीय' नौकरशाही

तानाशाही और केंद्रीकृत शासन के कारण सोवियत संघ में एक व्यापक नौकरशाही भी बनी, जिसका नियंत्रण समाज के हर कोने में बढ़ता चला गया.

यानी कि आपको हर चीज़ के लिए कागज़, स्टॉप और पहचान की प्रक्रिया से गुज़रना होता.

ऑक्सफोर्ड के प्रोफेसर आर्ची ब्राउन कहते हैं, इस नौकरशाही ने सोवियत संघ को एक कठिन देश बना दिया था.

3.नाकाम अर्थव्यवस्था

सोवियत संघ की अर्थव्यवस्था कार्ल मार्क्स के सिद्धांतों से प्रेरित थी जो उत्पादन, बंटवारे और अदल-बदल के संसाधनों का समाज की संपत्ति होना मानते हैं. अर्थव्यवस्था चली पंचवर्षीय योजनाओं के आधार पर. सोवियत संघ की अधिकतर आबादी को उद्योग और कृषि कार्य में लगाया गया. लेकिन इसके बावजूद अर्थव्यवस्था की तेज़ी में सोवियत संघ, अमरीका से पिछड़ता चला गया. और 1980 के दशक में सोवियत संघ की जीडीपी, अमरीका से आधी रह गई.

4. बेहतरीन शिक्षा-दीक्षा

सोवियत संघ में शिक्षा दीक्षा बेहतरीन रही और लाखों लोग शिक्षित हुए. धीरे-धीरे बाहर से जुड़ाव पर लगे प्रतिबंध कम हुए और लोगों को दुनिया के बारे में जानकारी बढ़ने लगी. धीरे-धीरे हुआ ये कि बेहतर ढंग से पढ़े लिखे लोगों के सोशल ग्रुप बनने लगे जो प्रभावशाली होते चले गए. वो गोर्बाचोफ के आर्थिक सुधारों के हिमायती होते गए, जिसकी घोषणा नब्बे के दशक में हुई.

गोर्बाचोफ़ के सुधार

उनका सत्ता में आना ही अपने आप में बड़ी बात थी. वो सत्ता में आए थे सोवियत व्यवस्था को बदलने के लिए यानी वो अपनी ही कब्र खोदने का काम करने वाले थे.

ब्राउन के अनुसार हालांकि सोवियत संघ के विघटन के कारण तो कई थे लेकिन सबसे महत्वपूर्ण कारण रहे गोर्बाचोफ़ खुद.

उनका सत्ता में आना ही अपने आप में बड़ी बात थी. वो सत्ता में आए थे सोवियत व्यवस्था को बदलने के लिए यानी वो अपनी ही कब्र खोदने का काम करने वाले थे.

1985 में वो कम्युनिस्ट पार्टी के महासचिव बने, तो उन्होंने एक सुधार कार्यक्रम शुरू किया क्योंकि उनके पास आई थी एक खराब अर्थव्यवस्था और एक अक्षम राजनीतिक ढांचा.

पेरेस्त्रोइका और ग्लासनोस्त

उन्होंने पेरेस्त्रोइका (सरकार का नियंत्रण कम करना) और ग्लासनोस्त नाम की दो नीतियां शुरू कीं.

गोर्बाचोफ को लगा कि इससे निजी सेक्टर को फायदा होगा. इनोवेशन बढ़ेंगे और आगे चलकर विदेशी निवेश भी सोवियत संघ में होगा.

उन्होंने मजदूरों को हड़ताल करने का अधिकार दिया ताकि वो बेहतर वेतन और काम के हालात की मांग करें.

ग्लासनोस्त के तहत खुलेपन और पारदर्शिता को अपनाने की कोशिश हुई.

सोल्जेनित्सिन और जॉर्ज ऑरवेल जैसे लेखकों की किताबों पर लगा प्रतिबंध हटाया गया. राजनीतिक कैदियों को रिहा किया गया और न्यूज़पेपर्स को सरकार की नीतियों की आलोचना के लिए प्रोत्साहित किया गया.

आर्ची ब्राउन कहते हैं, 'ये ऐसे नहीं हुआ कि आर्थिक और राजनीतिक संकट के कारण उदारीकरण हुआ और लोकतंत्र शुरू हुआ.'

उनके अनुसार ये सबकुछ उल्टा था. उदारीकरण और लोकतांत्रिकरण के कारण व्यवस्था संकट के दौर में पहुंची और सोवियत संघ टूट गया. वो कहते हैं कि अगर गोर्बाचोफ़ के आर्थिक सुधार न होते तो शायद आज भी सोवियत संघ का अस्तित्व होता.

1991: गोर्बोचेफ़ को सत्ता से बेदखल किया गया

19 अगस्त के दिन केजीबी प्रमुख समेत आठ कम्युनिस्ट अधिकारियों ने सोवियत नेता मिखाइल गोर्बोचेफ़ को सत्ता से बेदखल कर दिया और एक आपात समिति का गठन किया.

इस मुहिम के बाद गोर्बोचेफ़ को हिरासत में ले लिया गया था और मॉस्को की गलियों में टैंक प्रवेश कर गए.

रेडियो पर घोषणा कर लोगों को कहा गया कि गोर्बोचेफ़ 'खराब स्वास्थ्य की वजह से अपनी ज़िम्मेदारियों को नहीं निभा पा रहे हैं.'

सोवियत संघ के न्यूज़ चैनलों ने गोर्बोचेफ़ की नीतियों की आलोचना भरी खबरें चलानी शुरू कर दी.

केजीबी प्रमुख समेत आठ कम्युनिस्ट अधिकारियों ने अपातकाल की घोषणा करते हुए कहा कि वे देश को बर्बाद होने से बचाना चाहते हैं.

इसके बाद दिसंबर में सोवियत संघ का विघटन हुआ और रूस ने खुद को सोवियत संघ का उत्तराधिकारी घोषित किया.

26 दिसंबर, 1991 को सोवियत संघ (Union of Soviet Socialist Republics, USSR) विघटित होकर 15 देशों में टूट गया. संघ के टूटने के बाद बनने वाले नए देश ये थे:

बाल्टिक देश (Baltic states) –
एस्तोनिया (Estonia), **लातविया** (Latvia), **लिथुआनिया** (Lithuania)

केंद्रीय एशिया (Central Asia) –
कज़ाखस्तान (Kazakhstan), **किर्गिज़स्तान** (Kyrgyzstan), **ताजिकिस्तान** (Tajikistan), **तुर्कमेनिस्तान** (Turkmenistan), **उज़्बेकिस्तान** (Uzbekistan)

पूर्वी यूरोप (Eastern Europe) –
बेलारूस (Belarus), **माल्दोवा** (Moldova), **यूक्रेन** (Ukraine)

यूरेशिया (Eurasia) – **रूस** (Russia)

ट्रांसकॉकेशिया (Transcaucasia) –
आर्मेनिया (Armenia), **अज़रबैजान** (Azerbaijan), **जॉर्जिया** (Georgia)

Thanks !

प्रा.डॉ.कैलास भांडारकर

इतिहास विभाग

इतिहास विभाग

B.A.(SEM-II)

शहाजहान

(1627-1658)

वडील - जहांगीर

आई- जगत गोसाई

५ जानेवारी १५९२ ला लाहोर या ठिकाणी
शहजादा खुर्रम उर्फ शहाजहान चा जन्म

७ नोव्हेंबर १६२७ रोजी जहांगीर चा
मृत्यू

‘अबुल मुजफ्फर शहाबुद्दीन मुहम्मद
साहिब किरण-ए-सानी’
हि उपाधी धारण करून –तख्तारूढ

❑ आसफखानाची मुलगी – अर्जुमंदबानू बेगम
(मुमताजमहल) शी विवाह

❑ खानजहान लोधीचे बंड

❑ जुझार सिंह बुंदेले-बंडाचा विमोड

❑ पोर्तुगीजांशी युद्ध

❑ शिखांशी युद्ध

❑ दक्षिण धोरण – दक्षिणेतील मुत्सदी

मलिक अंबर चा १६२६ मध्ये मृत्यू

❑ अहमदनगर-निजामशाही

❑ विजापूर- आदिलशाही

❑ गोवळकोंडा –कुतुबशाही

- अहमदनगर- १६३० मध्ये शहाजहान दक्षिणेत
- मलिक अंबरचा पुत्र फत्तेखान चा मुगलांशी

संधान.

- निजामशाहीला वाचविण्याचा शहाजीचा प्रयत्न

- १७ जानेवारी १६३१ मध्ये मुमताजमहलचा

मृत्यू

- दक्षिण विजयाची जबाबदारी महाबतखान.
- शहाजीने कोकणातून निजामशाही वंशातील लहान मुलगा शोधून (मुर्तुजा तृतीय) अहमदनगर च्या गादीवर बसविला

- महाबतखान ने १६३३ मध्ये दौलताबाद किल्ला जिंकला
- शहाजीची कोंडी.
- शहाजीने ऑक्टोंबर १६३३ मध्ये माहुलीचा किल्ला व मुर्तुजा तृतीय याला मुगलांच्या स्वाधीन केले.
- अहमदनगर राज्यावर मुगलांचे वर्चस्व.

- गोवलकोंडा व विजापूर राज्य जिंकण्यासाठी शहाजहान

दक्षिणेत आला.

- १६३६ मध्ये दोन्ही राज्यांनी तह करून शरणागती स्वीकारली .
- मध्य आशिया – कंदहार – जिंकण्याचा प्रयत्न

यादवी युद्ध (वारसा युद्ध)

* दारा- शहाजहान चा आवडता पुत्र,
स्वभावाने उदार.

दिल्ली व मुलतानचा सुभेदार

* शुजा-बंगाल आणि पूर्वेकडील सुभेदार

यादवी युद्ध (वारसा युद्ध)

- * औरंगजेब- तृतीय पुत्र, दक्षिणेचा सुभेदार
- * मुराद –गुजरात चा सुभेदार

सप्टेंबर १६५७ मध्ये शहाजहान आजारी पडला.

मुलांमध्ये सत्तासंघर्ष

यादवी युद्ध (वारसा युद्ध)

औरंगजेब -----

- दक्षिणेतून निघाला.

- धरमत २५ एप्रिल १६५८ आणि सामुगढ ८ जून १६५८ रोजी झालेल्या लढाईत दाराचा पराभव.

- मुराद आणि शुजा चा निकाल लावला .

- आग्राच्या किल्ल्यात बादशहाला शहाजहान ला कैद

- वयाच्या ७४ व्या वर्षी २२ जानेवारी १९६६ ला
शहाजहान चा मृत्यू .

- वास्तू -

- लाल किल्ला – दिल्ली (दिवाण –ए- खास , दिवाण –ए- आम ,रंग महल)
- ताजमहाल - आग्रा
- जामा मस्जिद –दिल्ली
- मोती मस्जिद –आग्रा
- शिश महल -लाहोर

मुगल साम्राज्याचे सुवर्णयुग

प्रा.डॉ. कैलास भांडारकर

इतिहास विभाग

इतिहास विभाग

B.A.(SEM-II)

छत्रपती शिवाजी

(१६३०-१६८०)

शहाजी भोसले

जिजाबाई

वडील-आई

शिवाजी

जन्म -१९ फेब्रुवारी १६३०

शिवाजीचे व्यक्तिमत्त्व -

पराक्रमी

साहसी

धाडसी

कुशल योद्धा

प्रजाहितदक्ष

उत्कृष्ट संघटक

स्वराज्य निर्माता

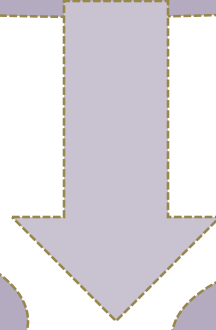
रयतेचा राजा

धर्मनिरपेक्ष

जनकल्याणकारी राजा

प्रजाहितदक्ष

प्रारंभिक विजय व किल्ले - १२ मावळ प्रदेश

रोहिडा किल्ला

राजगड

तोरणा

कोंडाणा /सिंहगड

चाकण

पुरंदर

रायगड -राजधानी

शिवाजी – विजापूर आदिलशाही संबंध

```
graph TD; A[शिवाजी – विजापूर आदिलशाही संबंध] --> B[जावळीचा प्रदेश –चंद्रराव मोरे]; B --> C[अफजलखान प्रकरण];
```

जावळीचा प्रदेश –चंद्रराव मोरे

अफजलखान प्रकरण

अफजलखान - वाई प्रांताचा सुभेदार , क्रूर
,कपटी ,धूर्त ,बलाढ्य ,धिप्पाड आणि बलदंड सरदार .
शहाजीचा द्वेष करीत होता

अफजलखानाचा वकील –
कृष्णाजी भास्कर

शिवाजी चा वकील –
पंताजी गोपीनाथ

प्रतापगडाच्या पायथ्याशी भेट निश्चित

-१० नोव्हेंबर १६५९ ,गुरुवार

शामियाना उभारण्यात आला.
भेटीदरम्यान दोघांनी १० सैनिक शामियाना बाहेर
तैनात उभे करावे व सोबत दोन अंगरक्षक आणि एक
वकील सोबत आणावे.

प्रत्यक्ष भेट आणि अफजलखानाचे आलिंगन -

शिवाजीची मान खानाने डाव्या
बगलेत दाबून कट्यार शिवाजीच्या
डाव्या कुशीत खुपसली

प्रसंगावधान साधून शिवाजीने डाव्या हातातील
वाघनख्या खानाच्या पोटात खुपसून आतड्या बाहेर
काढल्या.

सय्यद बंड आणि वकील कृष्णाजी भास्कर
मारल्या गेले.

अफजलखान मारल्या गेला.

लपलेल्या मराठ्यांनी खानाच्या शिबिरावर आक्रमण
करून खानाच्या सैनिकाचा पराभव केला.

सर जदुनाथ सरकार –

“A Case of Diamond cut Diamond”

**प्रा.डॉ. कैलास
भांडारकर**

इतिहास विभाग

इतिहास विभाग

B.A.(SEM-II)

छत्रपती संभाजी

(१६ जानेवारी १६८१ – ११ मार्च १६८९)

१४ मे, १६५७; पुरंदर किल्ला, पुणे जिल्हा, महाराष्ट्र –

शिवाजी महाराज आणि त्यांच्या प्रथम पत्नी सईबाई यांचे थोरले चिरंजीव आणि मराठा
साम्राज्याचे दुसरे छत्रपती होते.

छत्रपती --म्हणजे छत्र धारण करणारा, म्हणजेच सदैव प्रजेला मदत करणारे व दुःख वेचून घेणारा,
प्रजेच्या संरक्षण, पालन पोषणाची जबाबदारी व काळजी घेणारा.

राज्यव्याप्ती पश्चिम महाराष्ट्र, कोकण,
सह्याद्री डोंगररांगांपासून नागपूरपर्यंत
आणि

उत्तर महाराष्ट्र, खानदेशापासून ते
दक्षिण भारतात तंजावर पर्यंत

बालपण

संभाजीराजांच्या आई, सईबाईचे निधन राजे लहान असताना झाले.

त्यानंतर पुण्याजवळील कापूरहोळ गावची धाराऊ पाटील नावाची स्त्री त्यांची दूध आई बनली.

संभाजींचा सांभाळ त्यांची आजी जिजाबाई यांनी केला. त्यांच्या सावत्र आई, पुतळाबाई यांनी

देखील त्यांच्यावर खूप माया केली.

छत्रपती शिवाजी चा मृत्यू -०४ एप्रिल १६८०

संभाजीराजे अत्यंत देखणे आणि शूर होते तसेच ते अनेक भाषेत विद्याविशारद व अत्यंत धुरंदर राजकारणी होते.

राजकारणातील बारकावे त्यांनी भराभर आत्मसात केले. शिवाजी महाराजांनी त्यांना आग्रा भेटीच्या वेळी बरोबर नेले. त्यावेळी संभाजीराजे ९ वर्षांचे होते. शिवाजी महाराजांनी त्यांना मोरोपंत पेशव्यांच्या मेहुण्याच्या घरी मथुरेला ठेवले. ते स्वराज्यात पोहोचल्यानंतर काही काळाने संभाजीराजे सुखरूपपणे स्वराज्यात येऊन पोहोचले.

शिवाजी महाराज स्वराज्याच्या राजकारणात आणि रणांगणावर गुंतले होते.
तरुण संभाजीराजांचे शिवाजी महाराजांच्या दरबारातील अनुभवी मानकऱ्यांशी अनेकदा
मतभेद होऊ लागले. संभाजीराजांचा महाराजांचे अमात्य अण्णाजी दत्तोंच्या
कारभाराला सक्त विरोध होता.

संभाजीराजांनी गोव्याचे पोर्तुगीज, जंजिन्याचा सिद्दी आणि म्हैसूरचा चिक्कदेवराय या
शत्रूंना असा जोरदार धडा शिकवला

औरंगजेबाची दख्खन मोहीम

औरंगजेबाने इ.स. १६८२ मध्ये मराठ्यांवर हल्ला केला. औरंगजेबाचे सामर्थ्य सर्वच बाबतीत संभाजीराजांपेक्षा जास्त होते. ते सैन्य मराठ्यांच्या सैन्याच्या पाचपटीने जास्त होते तर औरंगजेबाचे संभाजीच्या स्वराज्यापेक्षा कमीतकमी १५ पटींनी मोठे होते. जगातीला सर्वांत शक्तिशाली सैन्यांमध्ये औरंगजेबाच्या सैन्याचा समावेश होत होता. तरीही संभाजीराजांच्या नेतृत्वाखाली मराठ्यांनी हिमतीने लढा दिला. मराठ्यांची प्रबळ इच्छाशक्ती आणि झुंझारपणाचे ठळक उदाहरण म्हणजे नाशिकजवळील रामशेज किल्ल्याचा लढा होय.

इ.स. १६८९च्या सुरुवातीला संभाजीराजांनी त्यांच्या महत्त्वाच्या सरदारांना

बैठकीसाठी कोकणात संगमेश्वर येथे बोलावले. १ फेब्रुवारी, इ.स. १६८९ रोजी बैठक संपवून संभाजीराजे रायगडाकडे रवाना होत

असतानाच औरंगजेबाचा सरदार मुकर्रबखान याने संगमेश्वरावर हल्ला केला. या कारवाईसाठी गुप्तता बाळगली आणि सर्व कारवाईची आखणी खूपच काळजीपूर्वक केली. मराठ्यांत आणि शत्रूच्या सैन्यात चकमक झाली. मराठ्यांचे संख्याबळ कमी होते. प्रयत्नांची शर्थ करूनही मराठे शत्रूचा हल्ला परतवून लावू शकले नाहीत. शत्रूने संभाजीराजांना व त्यांच्यासोबत असलेल्या कवि कलश यांना जिवंत पकडले.

त्यानंतर संभाजीराजे आणि त्यांचे सल्लागार कवी कलश यांना औरंगजेबापुढे बहादुरगड, आता धर्मवीरगड येथे आणण्यात आले. औरंगजेबाने संभाजीराजांना सर्व किल्ले त्याच्या स्वाधीन करून धर्मांतर केल्यास जीवदान देण्याचे मान्य केले. पण संभाजीराजांनी त्याला स्पष्टपणे नकार दिला. औरंगजेबाने संभाजीराजे आणि कवी कलश यांची विदूषकाचे कपडे घालून अत्यंत मानहानीकारक अशी धिंड काढण्यात आली. तरीही संभाजीराजांनी शरणागती पत्करण्यास नकार दिला. तेव्हा औरंगजेबाने त्यांना क्रूरपणे अत्यंत हालहाल करून ठार मारायचा आदेश दिला. सुमारे ४० दिवसांपर्यंत असह्य यातना सहन करूनही संभाजीराजांनी स्वराज्यनिष्ठा सोडली नाही.

पुढे औरंगजेबाने आपला मुक्काम तुळापूर येथे हालवला. संभाजी महाराजांची नेत्र, चर्येवरील कातडी होरपळून गेली. सारी छावणी थरारली पण संभाजी महाराजांच्या मुखातून आक्रोशाची लकेरही उमटली नाही. यामुळे औरंगजेबाचा पारा मात्र जास्तच चढला. कवि कलशाचेही डोळे काढण्यात आले.

संभाजी महाराजाना पुढील शिक्षा होती जीभ कापण्याची. जीभ तलवारीने कापली.

मृत्यू - ११ मार्च, इ.स. १६८९; तुळापूर, महाराष्ट्र)

समाधी ----- वडू, महाराष्ट्र येथे आहे

साहित्यिक

अफाट मोगली सैन्याशी धैर्याने आणि असामान्य शौर्याने लढा देणारा हा छत्रपती उत्तम साहित्यिक आणि संस्कृत भाषेचा उत्तम जाणकारही होता. संभाजी महाराजांनी वयाच्या चौदाव्या वर्षी बुधभूषण-राजनीती हा संस्कृत ग्रंथ लिहिला.

बुधभूषण या ग्रंथात अतिशय सुंदर आणि अलंकारिक भाषेत आपले वडील शिवाजीराजे यांचा उल्लेख आहे:

Thanks !

प्रा. डॉ. कैलास भांडारकर

विभाग इतिहास

इतिहास विभाग

B.A.(SEM-IV)

सविनय कायदेभंग चळवळ

(१९२०-१९२२)

सविनय कायदेभंग चळवळ

- १९३० मध्ये -सुरुवात
- पूर्ण स्वराजप्राप्तीसाठी

३१ डिसेंबर १९२९ –रावी नदीच्या काठावरील लाहोर काँग्रेस चे अधिवेशन

पूर्ण स्वातंत्र्य ची मागणी

सविनय कायदेभंग चळवळ

प्रारंभ

भारतीय स्वातंत्र्यासाठी झटणाऱ्या राष्ट्रसभेला पूर्ण स्वराज्य हवे होते, पण ब्रिटीश सरकार ते द्यायला तयार नव्हते. महात्मा गांधींनी तडजोड म्हणून संपूर्ण दारूबंदी, ५० टक्के शेतसारा माफी, मिठावरील कर रद्द, ५० टक्के लष्कर खर्चाची कपात, देशी मालाला संरक्षण, राजकीय कैद्यांची मुक्तता अशा एकूण अकरा मागण्या ब्रिटीश सरकारपुढे मांडल्या होत्या.

सरकारने महात्मा गांधींच्या या मागण्यांकडे दुर्लक्ष करून दडपशाही सुरू केली. त्यास प्रत्युत्तर म्हणून १४ फेब्रुवारी १९३० रोजी राष्ट्रसभेने महात्मा गांधींच्या नेतृत्वाखाली सविनय कायदेभंगाचा जनतेला आदेश दिला.

मिठावर लादलेला कर महात्मा गांधींना मान्य नव्हता; त्यामुळे या कायदेभंगाची चळवळ मिठाचा सत्याग्रह करून करावी, अशी कल्पना त्यांना सुचली व मार्च १२ १९३० रोजी साबरमतीच्या आश्रमातून महात्मा गांधी मिठाच्या सत्याग्रहासाठी दांडीयात्रेला निघाले. एप्रिल ५, १९३० ला त्यांनी मिठाचा कायदा मोडला

स्वरूप

- सरकारी शिक्षणसंस्थांवर बहिष्कार
- परदेशी माल, दारू, अफू विकणार्या दुकांनांवर निदर्शने
- परदेशी मालाची होळी
- करबंदी

हे कायदेभंग चळवळीतील प्रमुख आदेश महात्मा गांधींनी जनतेला दिले होते. नेहरू रिपोर्ट लागू करण्यासाठी गांधींनी ब्रिटिशांना मुदत दिली.

परिणाम

सविनय कायदेभंगाच्या चळवळीमुळे जनतेच्या देशभक्तीला मोठे उधाण आले. लोक सरकारी जागांचे राजीनामे देऊ लागले. तळागाळातील हजारो लोक सत्याग्रहात सामील झाले. सैन्यात राष्ट्रभक्ती वाढली. वायव्य सरहद्द प्रांतातही देशभक्तीचे वारे पसरले. या सर्वांचा परिणाम म्हणून ब्रिटीश सरकारने पंतप्रधान मॅकडोनाल्ड यांच्या अध्यक्षतेखाली लंडन येथे पहिली गोलमेज परिषद बोलावली.

गोलमेज परिषदेला गेलेल्या काही हिंदी पुढार्यांनी गोलमेज परिषदेहून आल्यावर महात्मा गांधींची भेट घेतली व मजूर पक्षाच्या मनात भारताच्या स्वातंत्र्याबद्दल सहानुभूती असल्याचे सांगितले व महात्मा गांधींनी व्हाईसरॉयची भेट घेऊन तडजोड करावी असे सुचविले. त्याप्रमाणे महात्मा गांधी व लॉर्ड आयर्विन यांच्यात फेब्रुवारी १९३१ मध्ये बैठक सुरू झाली आणि मार्च ५ १९३१ च्या बैठकीत दोघांमध्ये करार झाला तो करार गांधी-आयर्विन करार म्हणून प्रसिद्ध आहे. या करारानंतर सविनय कायदेभंगाची चळवळ समाप्त झाली.

Thanks You

प्रा.डॉ. कैलास भांडारकर

इतिहास विभाग

इतिहास विभाग

B.A.(SEM-II)

स्टालिन च्या नेतृत्वात रशियाचा विकास

लेनिन

- U.S.S.R- (UNION OF SOVIET SOCIALIST REPUBLIC) ची निर्मिती
- NEP (नवे आर्थिक धोरण)- लागू

21 जाने.१९२४ ला सकाळी ६.५०मिनिटांनी
मेंदूतील रक्तस्त्रावामुळे मृत्यु.

:-जोसेफ व्हिसोनोरोवीच स्टालिन:- (१८७९-१९५३)

जन्म –रशियातील जॉर्जिया प्रांतात १८७९ मध्ये

‘प्रवदा’ या मुखपत्राचा संपादक

१९२२ मध्ये कम्युनिस्ट पक्षाचा सरचिटणीस
१९२४ – रशियाचे प्रमुख बनला.

पंचवार्षिक योजनांचा जनक

पहिली पंचवार्षिक योजना (१९२८-१९३२)

१. खाजगी भांडवलास बंदी
२. जमिनदारीला आळा घालून सामुदायिक शेतीला प्रोत्साहन
३. यांत्रिकी शेतीवर भर
४. कामगार कल्याण
५. शिक्षणाच्या सोयी उपलब्ध करणे
६. खनिज उत्पादन वाढ
७. शास्त्रीय संशोधनावर भर

